

*Це неофіційний переклад оригінального документу,
написаного англійською мовою;
у випадку розбіжностей, просимо звертатися
до оригіналу англійською мовою*

**Управління Верховного комісара
Організації Об'єднаних Націй з прав людини**

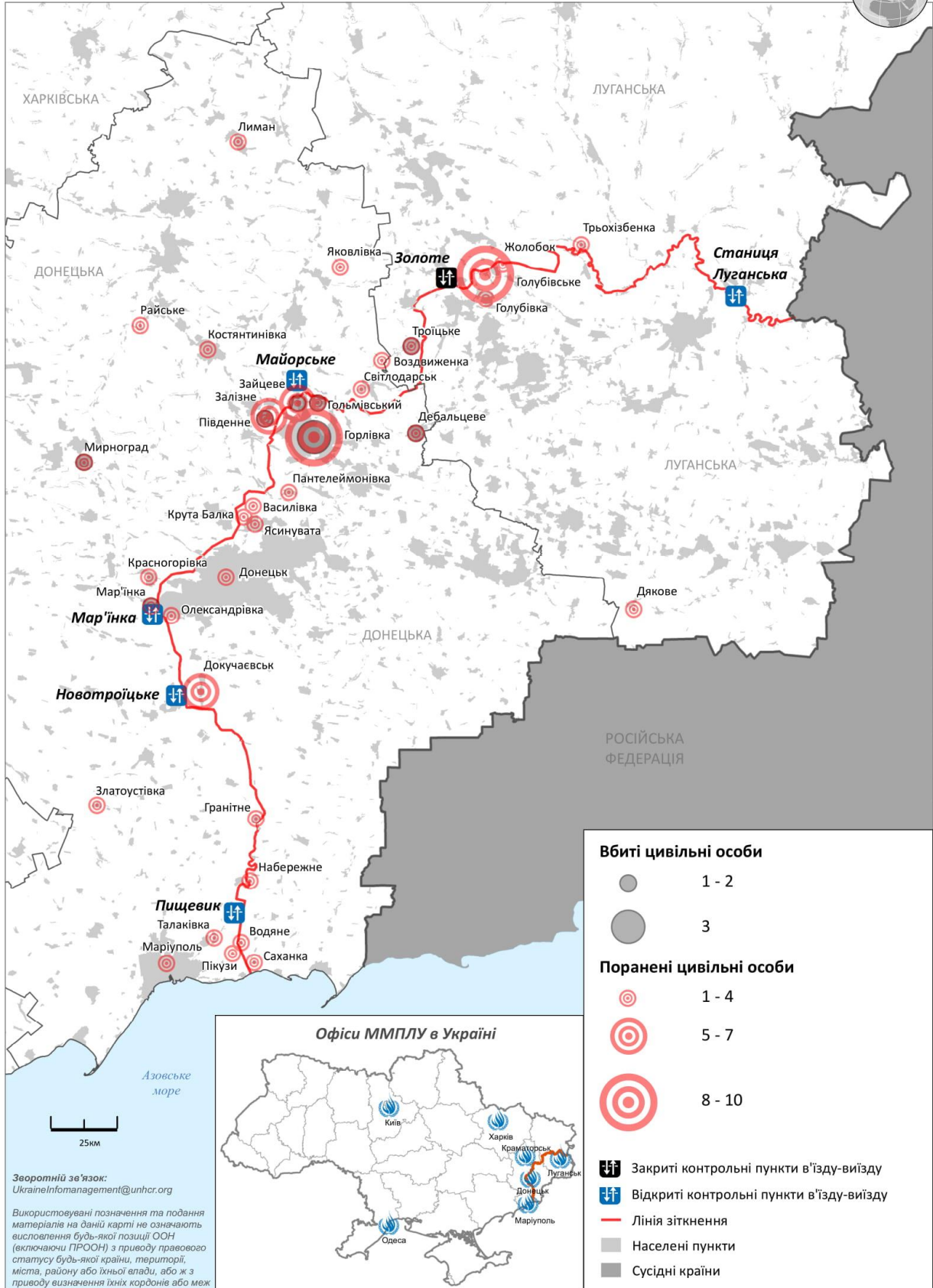
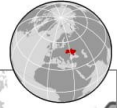
**Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні
16 травня – 15 серпня 2018 року**

I.	Резюме	1
II.	Методологія УВКПЛ	3
III.	Вплив бойових дій	4
	A. Ведення бойових дій та жертви серед цивільного населення	4
	B. Ситуація на лінії зіткнення та права осіб, які постраждали від конфлікту	8
	1. Право на реституцію та компенсацію за використання або пошкодження приватного майна	8
	2. Право на соціальне забезпечення і соціальний захист	10
	3. Свобода пересування, ізолювані громади та доступ до основних послуг	11
IV.	Право на особисту недоторканність	12
	A. Доступ до затриманих і до місць тримання під вартою	13
	B. Свавільні затримання, насильницькі зникнення та викрадення, катування і жорстоке поводження	13
	C. Становище осіб, ув'язнених до початку конфлікту	16
	D. Особи, зниклі безвісти	17
V.	Здійснення правосуддя	17
	A. Право на справедливий судовий розгляд	17
	B. Відповідальність за акти насильства, пов'язані з заворушеннями та порушеннями громадського порядку	19
	1. Відповідальність за вбивства протестувальників під час протестів на Майдані	19
	2. Відповідальність за насильство 2 травня 2014 року в Одесі	20
	C. Територія, яка контролюється озброєними групами	21
VI.	Демократичний/громадянський простір і основоположні свободи	22
	A. Свобода думки та вираження поглядів, свобода медіа	23
	B. Дискримінація, мова ворожнечі, насильство на расовому підґрунті та прояви нетерпимості	25
	C. Свобода мирних зібрань та об'єднання	26
	D. Свобода релігії або переконань	27
VII.	Права людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі	28
	A. Право на належну правову процедуру, право на справедливий судовий розгляд та права затриманих осіб	28
	B. Свобода релігії, совісті та думки	29
	C. Право на особисте і сімейне життя	30
	D. Майнові права	30
VIII.	Технічне співробітництво і розбудова спроможності	31
IX.	Висновки та рекомендації	32

Україна: Жертви серед цивільного населення вздовж лінії зіткнення за період з 16 травня по 15 серпня 2018 року

I. Резюме

1. Це двадцять третя доповідь Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини (УВКПЛ) щодо ситуації з правами людини в Україні, підготовлена за результатами роботи Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ)¹. Вона охоплює період з 16 травня до 15 серпня 2018 року.

2. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ задокументувало понад 160 порушень прав людини, жертвами яких стали 282 особи. Ця кількість порушень прав людини аналогічна рівню, зафіксованому у попередньому звітньому періоді². 85 із цих порушень сталися у звітньому періоді. З числа задокументованих Уряд України несе відповідальність за 53 порушення (62 відсотки), озброєні групи – за 10 (12 відсотків), Уряд Російської Федерації (як окупаційна держава³ в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі⁴) – за 22 (26 відсотків)⁵.

3. На території, яка контролюється Урядом, УВКПЛ має всі можливості для діяльності, тоді як на контрольованій озброєними групами території самопроголошеної «Донецької народної республіки» та самопроголошеної «Луганської народної республіки»⁶, протягом звітнього періоду, УВКПЛ зіштовхнулось із збільшенням обмежень у роботі. УВКПЛ продовжує здійснювати у віддаленому режимі моніторинг ситуації щодо прав людини у Криму, який є тимчасово окупованим Російською Федерацією, котра продовжує нехтувати своїми зобов'язаннями як окупаційна держава згідно з четвертою Женевською конвенцією, не дотримуючись законодавства окупованої території⁷.

4. Конфлікт, що триває на сході України, продовжує порушувати звичне життя цивільного населення і спричиняти загибель, поранення і руйнування. Періодичні сплески та спади у кількості загиблих і поранених серед цивільного населення відображають нестабільну ситуацію та стійку атмосферу незахищеності й тривоги, якими характеризується життя цивільних осіб по обидва боки від лінії зіткнення. За період з 16 травня до 15 серпня 2018 року УВКПЛ зафіксувало на сході України 105 жертв серед цивільного населення (12 загиблих і 93 поранених), що на 30 відсотків більше порівняно з попереднім звітнім періодом. Більшість із цих інцидентів припала на період із середини травня до кінця червня. 50 відсотків жертв були спричинені обстрілами або вогнем із легких озброєнь, причому більшість з них була зафіксована на території, яка контролюється озброєними групами, і може бути спричинена діями Уряду. Після 1 липня, коли набрало чинності «хлібне перемир'я», чисельність жертв серед цивільного населення значно скоротилася, демонструючи важливість узгоджених зусиль із забезпечення стійкого припинення вогню.

5. У доповіді наголошується, що бойові дії та високий рівень забруднення територій мінами та вибухонебезпечними пережитками війни (ВПВ) продовжують спричиняти руйнівні наслідки для захисту цивільного населення, доступу до

¹ ММПЛУ була направлена в Україну 14 березня 2014 р. для спостереження за ситуацією з правами людини в Україні, підготовки звітів про неї і надання рекомендацій Уряду України та іншим суб'єктам щодо вирішення проблем у сфері прав людини. Детальнішу інформацію див. у пп. 7-8 доповіді Верховного комісара ООН з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні від 19 вересня 2014 р. (A/HRC/27/75).

² У попередньому звітньому періоді, з 16 лютого до 15 травня 2018 р., УВКПЛ задокументувало 321 порушення прав людини, жертвами яких стали 252 особи. З них 112 порушень прав людини мали місце протягом звітнього періоду.

³ Див. резолюції Генеральної Асамблеї ООН 71/205 від 19 грудня 2016 р., де визнано, що Крим є окупованим Російською Федерацією, та 72/190 від 19 грудня 2017 р., де Генеральна Асамблея закликала Російську Федерацію дотриматися своїх зобов'язань у якості окупаційної держави в Криму.

⁴ Далі – «Крим».

⁵ Ці цифри не включають жертви серед цивільного населення, спричинені збройним конфліктом.

⁶ Далі – «Донецька народна республіка» і «Луганська народна республіка».

⁷ Див. резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо Криму (A/71/205 і A/72/190).

соціальних і економічних благ та свободи пересування для осіб, що проживають в зоні конфлікту та для внутрішньо переміщених осіб. Загострення бойових дій у травні-червні 2018 року погіршило безпосередній та довгостроковий захист прав людини для осіб, які мешкають у постраждалих районах, ставши суворим нагадуванням про те, що збройний конфлікт прямо зачіпає понад 600 тис. людей, які проживають в межах п'яти кілометрів з кожного боку від лінії зіткнення.

6. УВКПЛ вивчило становище цивільного населення у районі Чигарів, що на лінії зіткнення, після операцій українських сил з узяття під контроль цього району, проведених у середині травня 2018 року. На додаток до підвищеного ризику загибелі та поранення від обстрілів та дії вибухових пристроїв УВКПЛ помітило перешкоди, пов'язані з правами на реституцію та компенсацію за використання, пошкодження або зруйнування приватної власності.

7. З бойовими діями нерозривно пов'язані стійкі серйозні порушення прав людини у контексті конфлікту, які можуть бути спричинені діями всіх сторін, як-от незаконне або свавільне затримання, тримання під вартою без зв'язку з зовнішнім світом, катування, жорстоке поводження, сексуальне насильство і (або) погрози щодо особистої недоторканності. УВКПЛ задокументувало 74 таких порушення, 15 з яких були скоєні у звітному періоді. Уряд України є відповідальним за 10 із них (67 відсотків), озброєні групи – за три (20 відсотків), Російська Федерація як окупаційна держава у Криму – за два (13 відсотків).

8. На території, яка контролюється озброєними групами, УВКПЛ досі відмовляють у доступі до місць тримання під вартою для проведення конфіденційних інтерв'ю, що викликає занепокоєння щодо умов тримання під вартою та поводження з затриманими. На території, яка контролюється Урядом, УВКПЛ у цілому продовжило користуватися доступом до офіційних місць тримання під вартою, що дозволило проводити конфіденційні інтерв'ю з затриманими згідно з міжнародними стандартами.

9. УВКПЛ продовжило документувати порушення права на справедливий судовий розгляд у справах, пов'язаних із конфліктом, і стурбоване тим, що свавільне застосування угод про визнання винуватості та проваджень за відсутності обвинувачених може спричинити ризик ухилення від обов'язкових судових гарантій. УВКПЛ, крім того, занепокоєне нападами на адвокатів та їх залякуванням із боку членів крайніх правих груп, а також продовженням втручання у незалежну діяльність суддів. Із позитивного слід зазначити, що усунуто деякі процесуальні перешкоди на шляху до реального судового переслідування за обвинуваченнями у вбивствах під час протестів на Майдані у 2014 році, та обвинувальні акти надіслані до суду щодо колишніх співробітників органів внутрішніх справ у зв'язку з насильством 2 травня 2014 року в Одесі.

10. На людей, які живуть на території, що контролюється «Донецькою народною республікоюю» та «Луганською народною республікоюю», продовжувала поширюватися дія рішень паралельних структур «здійснення правосуддя». Особи, ув'язнені до початку конфлікту, апеляції котрих не були розглянуті до того, як спалахнув конфлікт, і особи, які «оскаржили» свої «вироки», винесені «судами» озброєних груп, залишаються під вартою на невизначений термін без будь-яких засобів правового захисту. До того ж, практика проведення «закритих» судових засідань, куди не допускаються незалежні міжнародні спостерігачі, позбавляє людей такої важливої гарантії, як відкрите судові засідання.

11. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ зафіксувало 32 порушення прав щодо 23 працівників засобів масової інформації та активістів громадянського суспільства, з яких 30 порушень мали місце у звітному періоді. Ця кількість задокументованих нападів на 210% більша, ніж у попередньому звітному періоді, з 16 лютого до 15 травня 2018 року. УВКПЛ висловлює серйозне занепокоєння щодо ерозії громадянського простору на тлі наближення виборів 2019 року й закликає правоохоронні органи та органи місцевого самоврядування рішуче реагувати на ці напади шляхом ужиття заходів для захисту простору для безпечного і безперешкодного здійснення свободи вираження поглядів, свободи думки та свободи

мирних зібрань. Хоча УВКПЛ має обмежений доступ на територію, яка контролюється озброєними групами, воно задокументувало певні «нормативні акти» і заходи, які свідчать про те, що на цій території не вітають і придушують висловлення критичних думок і свободу преси.

12. УВКПЛ продовжило здійснювати моніторинг ситуації щодо прав людини у Криму у віддаленому режимі з материкової частини України. Російська Федерація, порушуючи міжнародне гуманітарне право⁸, продовжила застосовувати свої закони, а у деяких випадках застосовувала їх зі зворотною дією в часі до подій, що передували окупації. Усього впродовж звітнього періоду УВКПЛ задокументувало 47 порушень прав людини, 25 з яких мали місце у звітньому періоді. Уряд Російської Федерації є відповідальним за 22 порушення, а Уряд України – за три.

13. У рамках свого мандату щодо просування прав людини УВКПЛ надала Міністерству юстиції України рекомендації щодо його методології моніторингу і оцінювання Національної стратегії у сфері прав людини та відповідного Плану заходів. УВКПЛ направило відповідним органам 30 повідомлень про ймовірні порушення прав людини.

II. Методологія УВКПЛ

14. Квартальні доповіді УВКПЛ ґрунтуються на основі інформації, зібраної ММПЛУ шляхом проведення інтерв'ю (з жертвами, свідками, родичами жертв і адвокатами), під час поїздок на місця, зустрічей з представниками Уряду, громадянським суспільством та іншими співрозмовниками, моніторингу судових засідань, а також аналізу судових документів, офіційних звітів, інформації із відкритих джерел та інших відповідних матеріалів.

15. УВКПЛ перевіряє усі джерела та інформацію на предмет достовірності і надійності і проявляє належну сумлінність під час підтвердження та перехресної перевірки інформації з якомога ширшого кола джерел. Свідчення також перевіряються на предмет їхньої узгодженості із загальними відомостями про інцидент та про те, чи вписується він в загальну картину подібних інцидентів. Під час документування випадків порушення прав людини застосовується такий стандарт доказування, відповідно до якого для незалежного спостерігача існують «достатні підстави вважати», що відбулося конкретне порушення прав людини або що має місце конкретна тенденція певних порушень.

16. УВКПЛ проявляє таку ж належну сумлінність та застосовує такий же стандарт доказування в процесі документування жертв серед цивільного населення. У деяких випадках, для документування можуть знадобитися тижні або місяці, перш ніж можна буде зробити висновки, а тому кількість жертв серед цивільного населення може переглядатись, коли стає доступною додаткова інформація.

17. УВКПЛ зобов'язується захищати свої джерела, а відтак забезпечує збереження їхньої конфіденційності. Таким чином, УВКПЛ не розкриває жодної інформації, яка допомогла б встановити його джерела, окрім випадків, коли останні дали на це свою інформовану згоду. УВКПЛ також систематично оцінює потенційні ризики для своїх джерел щодо заподіяння їм шкоди чи здійснення помсти. Через це деякі з задокументованих випадків не включаються в доповідь або включаються в неї на засадах анонімності

18. Висновки, представлені у цій доповіді, ґрунтуються на даних, отриманих УВКПЛ під час 177 детальних інтерв'ю зі свідками та жертвами порушень прав людини, а також під час поїздок до населених пунктів, розташованих як на території, яка контролюється Урядом, так і на території, яка контролюється озброєними групами⁹. УВКПЛ також ужила 567 конкретних подальших заходів, спрямованих на

⁸ Див. резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо Криму (A/71/205 і A/72/190).

⁹ УВКПЛ має офіси у Харкові, Краматорську, Києві, Маріуполі та Одесі (територія, яка контролюється Урядом) і у Донецьку та Луганську (територія, яка контролюється озброєними

захист прав людини у зв'язку із задокументованими випадками порушень, зокрема здійснювала моніторинг судових засідань, візити в місця тримання під вартою, перенаправлення справ до належних державних установ, гуманітарних організацій та неурядових організацій (НУО) і здійснювала співробітництво з правозахисними механізмами ООН¹⁰.

Ш. Вплив бойових дій

А. Ведення бойових дій та жертви серед цивільного населення

Про нас вже всі забули, всім байдуже до нас.

- Житель села поблизу лінії зіткнення

19. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ зафіксувало 105 жертв серед цивільного населення, пов'язаних із конфліктом¹¹: 12 загиблих¹² і 93 поранених¹³. Це на 29,6 відсотка більше порівняно з попереднім звітнім періодом, з 16 лютого до 15 травня 2018 року (81 жертва серед цивільного населення¹⁴), і на 37,1 відсотка менше, ніж за відповідний період 2017 року (167 жертв серед цивільного населення¹⁵)

групами). Отже, більшість порушень прав людини, задокументованих УВКПЛ, мали місце саме у цих регіонах, а також у Криму.

¹⁰ Експерти спеціальних процедур Ради ООН з прав людини, договірні органи з прав людини та Універсальний періодичний огляд (УПО).

¹¹ УВКПЛ документує жертви серед цивільного населення шляхом вивчення широкого кола джерел і видів інформації, оцінюючи при цьому їх достовірність та надійність. Під час аналізу кожного інциденту УВКПЛ ретельно перевіряє інформацію про жертви з якомога ширшого переліку джерел, зокрема, відкритих доповідей ОБСЄ, свідчень жертв і очевидців, учасників бойових дій, лідерів громад, медичного персоналу та інших джерел. У деяких випадках документування і підготовка висновків можуть зайняти декілька тижнів або місяців, що означає, що кількість жертв серед цивільного населення з часом може бути переглянута з урахуванням нововиявленої інформації. УВКПЛ не стверджує, що статистичні дані, представлені у цій доповіді, є повними. Дані стосовно жертв серед цивільного населення можуть бути заниженими через труднощі, характерні для середовища роботи, зокрема через відсутність доступу до окремих географічних районів протягом певних проміжків часу. З початку конфлікту (14 квітня 2014 р.) до 15 серпня 2018 р. УВКПЛ зафіксувало 2737 загиблих серед цивільного населення (1571 чоловіків, 966 жінок, 96 хлопчиків, 48 дівчаток і 56 дорослих невідомої статі). З урахуванням 298 загиблих під час авіакатастрофи рейсу МН17 «Малайзійських авіаліній» 17 липня 2014 р. загальна кількість цивільних осіб, загиблих через конфлікт, становить щонайменше 3035 людей. За оцінками УВКПЛ, загальна кількість поранених осіб на серпень 2018 р. становить від 7 до 9 тис.

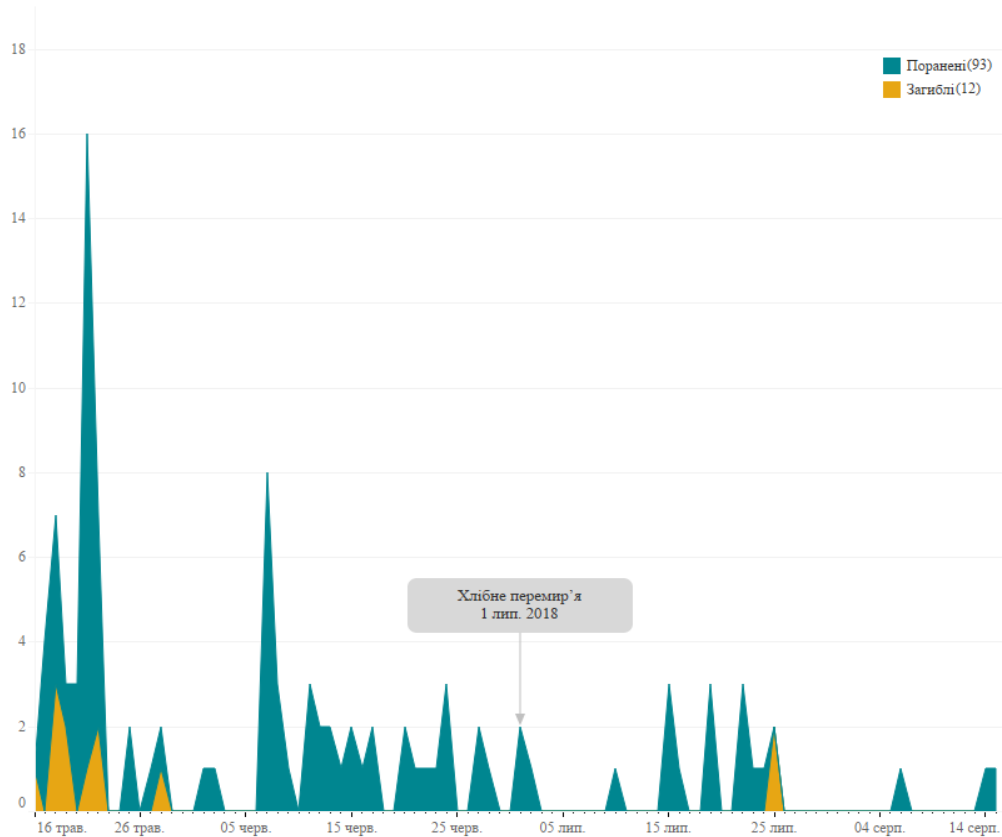
¹² 5 жінок, 3 чоловіки, 3 хлопчики, 1 дівчинка.

¹³ 49 чоловіків, 26 жінок, 9 дорослих невідомої статі, 8 хлопчиків, 1 дівчинка.

¹⁴ 19 загиблих і 62 поранених.

¹⁵ 29 загиблих і 138 поранених.

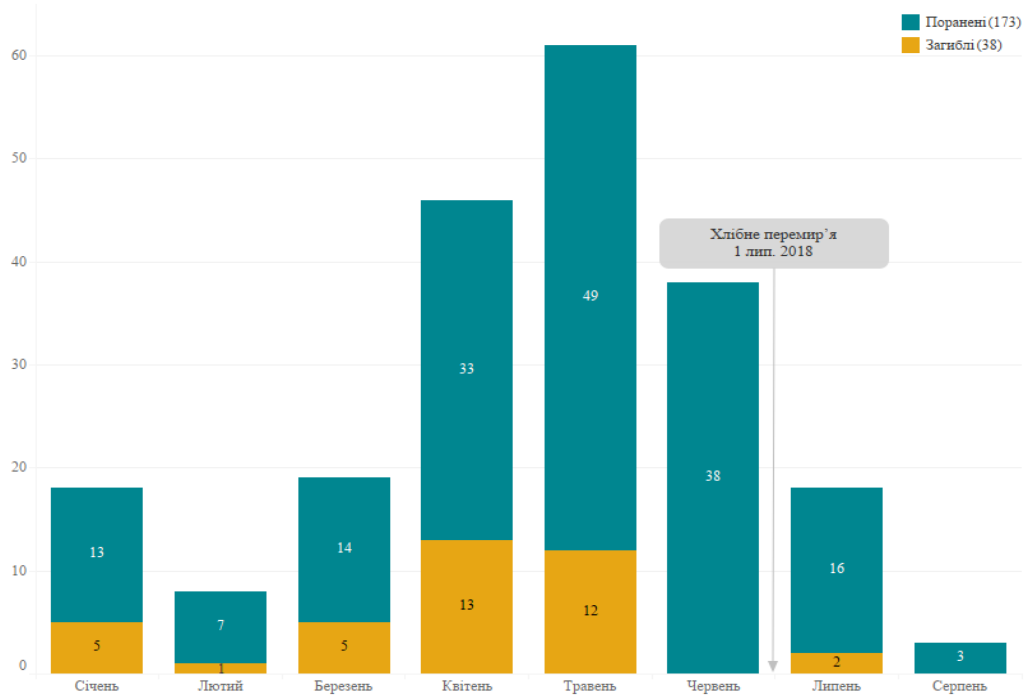
Хронологія жертв серед цивільного населення, 16 травня - 15 серпня 2018 р.

20. Бойові дії відзначалися продовженням використання зброї невибіркової та (або) вибухової дії, яка вражала райони, населені цивільними особами, та важливі об'єкти цивільної інфраструктури. «Хлібне перемир'я», що розпочалося 1 липня, як здається, сприяло помітному зменшенню числа жертв серед цивільного населення після значного їх зростання у травні та червні. У липні три жертви серед цивільного населення стали наслідком вогню з стрілецької зброї та легких озброєнь, тоді як обстріли жертв не спричинили. Ці цифри відображають істотне зменшення порівняно з 32 жертвами серед цивільного населення, спричиненими обстрілами, вогнем із стрілецької зброї та легких озброєнь, у червні. Таке різке падіння кількості жертв серед цивільного населення унаслідок обстрілів демонструє, що дотримання режиму припинення вогню, передбаченого Мінськими домовленостями, забезпечує позитивні результати щодо захисту життя і добробуту цивільних осіб.

21. Дані щомісячного обліку жертв серед цивільного населення, який веде УВКПЛ, за період із початку 2018 року демонструють хаотичну динаміку з поступовим зменшенням до найнижчої кількості жертв серед цивільного населення, зафіксованої з початку конфлікту, тобто з квітня 2014 року. У квітні та травні це зменшення змінилося різким зростанням через тривожну активізацію бойових дій. Протягом червня-липня кількість жертв знизилася. За період із початку серпня до кінця звітнього періоду було зафіксоване подальше зменшення, на 66 відсотків, порівняно з липнем.

Кількість жертв серед цивільного населення за місяць, 1 січня - 15 серпня 2018 р.

22. Найбільша кількість жертв серед цивільного населення за звітний період, 50,5 відсотка від загальної кількості, була спричинена вогнем із легких озброєнь і обстрілами – 53 (7 загиблих і 46 поранених), з яких 42 жертви (4 загиблих і 38 поранених) були зафіксовані на території, яка контролюється озброєними групами, і можуть бути спричинені діями Уряду, а 11 жертв (3 загиблих і 8 поранених) – на території, яка контролюється Урядом, і можуть бути спричинені діями озброєних груп¹⁶. Усі ці інциденти трапилися у житлових кварталах, зокрема у домах жертв, та інших районах, які часто відвідують цивільні особи.¹⁷

23. Наприклад, 28 травня, приблизно у 11.00 год., дівчинка підліткового віку отримала осколкове поранення, коли у двір будинку її дідуся та бабусі в Залізному (територія, яка контролюється Урядом, Донецька область) впав снаряд, у результаті чого вона відразу загинула. У іншому інциденті, 7 червня, приблизно у 10.00 год., снаряд упав поруч із цивільним автобусом, який перевозив приблизно 15 пасажирів, на в'їзді у с. Голубівське (територія, яка контролюється озброєними групами, Луганська область). Сім осіб, включно з водієм, отримали поранення. УВКПЛ зазначає, що у Голубівському мешкає понад 1 тис. цивільних осіб¹⁸, що військових об'єктів поруч із місцем події немає і, за словами співрозмовників УВКПЛ, членів озброєних груп, що виконували б бойові функції на той момент у цьому районі помічено не було.

24. УВКПЛ нагадує, що умисні напади на цивільних осіб, об'єкти цивільної інфраструктури або невибіркові атаки є серйозними порушеннями міжнародного

¹⁶ УВКПЛ застосовує стандарт доказування, відповідно до якого для незалежного спостерігача існують розумні підстави вважати, що мала місце конкретна жертва серед цивільного населення. УВКПЛ відносить жертву на рахунок дій конкретної сторони, виходячи з того, в якому географічному районі була поранена або вбита ця особа, з наряду вогню та загального контексту, що оточував відповідний інцидент. УВКПЛ не має змоги віднести всі жертви серед цивільного населення на дії конкретної сторони конфлікту.

¹⁷ Через географічне розташування лінії зіткнення прилеглі райони на території, що контролюється озброєними групами, в багатьох місцях є забудованими житловими та міськими районами, тоді як прилеглі території до території, що контролюється Урядом, це переважно поля та невеликі села.

¹⁸ На основі спостережень УВКПЛ. Офіційні дані відсутні.

гуманітарного права і що сторони зобов'язані вживати запобіжних заходів для уникнення шкоди цивільному населенню¹⁹.

25. У звітному періоді на інциденти, пов'язані з мінами²⁰, припало 13,3 відсотка всіх зафіксованих жертв серед цивільного населення (14 жертв: 3 загиблих та 11 поранених)²¹. Поводження з вибухонебезпечними пережитками війни (ВПВ)²², переважно з ручними гранатами²³, стало причиною 26,7 відсотка жертв серед цивільного населення (28 жертв: 1 загиблий та 27 поранених)²⁴.

26. Вогонь із стрілецької зброї спричинив 8 жертв серед цивільного населення (1 загиблий та 7 ранених), що становить 7,6 відсотка всієї зафіксованої кількості жертв серед цивільного населення²⁵.

27. Нарешті, дорожньо-транспортні пригоди за участю озброєного персоналу призвели до поранення 2 осіб²⁶.

■ Причини жертв серед цивільного населення

28. Критично важливі об'єкти інфраструктури, розташовані поблизу лінії зіткнення, включаючи будинки та інші об'єкти громадської інфраструктури, але особливо об'єкти водопостачання і школи, як і раніше, потрапляли під вогонь із стрілецької зброї та легких озброєнь і обстріли. Було задокументовано десять випадків обстрілів, від яких постраждали Донецька фільтрувальна станція (ДФС)²⁷ і

¹⁹ МКЧХ, База даних із звичасового міжнародного гуманітарного права, Правила 1, 7, 11, 12, 15, 17. доступна за посиланням https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul. 5 серпня 2018 року.

²⁰ Інциденти, у яких цивільні особи загинули або отримали поранення через вибухи мін (протипіхотних або протитранспортних), вибухових пристроїв, які спрацьовують аналогічним чином, як-от міни-пастки, або вибухонебезпечних пережитків війни, які спрацьовують через необережні дії цивільних осіб, що нічого не підозрюють.

²¹ 2 загиблих і 2 поранених на території, яка контролюється озброєними групами; 1 загиблий і 9 поранених на території, яка контролюється Урядом.

²² До ВПВ відносяться покинуті вибухонебезпечні боєприпаси (ВНБ) та нерозірвані боєприпаси (НРБ). На відміну від жертв інцидентів, пов'язаних із мінами, жертви поводження з ВПВ маніпулювали ВПВ або ж перебували у безпосередній близькості від особи, яка впливала на ВПВ. В деяких випадках, цілеспрямований вплив на ВПВ призвів до його детонування, наприклад намагаючись його розібрати.

²³ Наприклад, 21 травня український військовослужбовець, який перебував у відпустці, поранив дев'ятьох дорослих осіб, підірвавши ручну гранату під час міжособистісного конфлікту в селі Лісна Тарновиця (Івано-Франківська область); 22 травня в автобусі у контрольованому озброєними групами Дебальцевому (Донецька область) загинув, а два хлопчики та дівчинка отримали поранення, коли ручна граната вибухнула поки один з хлопців тримав її, ідучи в автобусі і 19 липня у контрольованій озброєними групами Горлівці (Донецька область) хлопчик, його брат і бабуся були поранені, коли ручна граната вибухнула поки він тримав її.

²⁴ 12 жертв (1 загиблий і 11 поранених) було зафіксовано на території, яка контролюється озброєними групами, та 16 (всі – поранені) – на території, яка контролюється Урядом.

²⁵ 3 особи були поранені на території, яка контролюється озброєними групами; 1 особа загинула і 3 особи отримали поранення на території, яка контролюється Урядом; 1 особа була поранена у «сірій зоні».

²⁶ Обидві – на території, яка контролюється Урядом.

²⁷ ДФС розташована у «сірій зоні» приблизно за 15 км на північ від Донецька, між контрольованою Урядом Авдіївкою та контрольованою озброєними групами Ясинуватою. Вона обробляє воду, що постачається 345 тисячам осіб, які живуть з обох сторін лінії зіткнення, і постійно піддається обстрілам. Див., наприклад, Доповідь УВКПЛІ щодо ситуації з правами людини в Україні (далі – «Доповідь УВКПЛІ») за період із 16 листопада 2017 р. до 15 лютого 2018 р., п. 108.

дві насосні станції²⁸. Крім того, обстріли тричі пошкоджували та переривали роботу станцій очищення стічних вод²⁹.

29. 7 червня через постійні обстріли вдень і вночі³⁰ Спеціальна моніторингова місія (СММ) ОБСЄ призупинила свою розширену присутність на ДФС, а компанія «Вода Донбасу» повністю припинила експлуатацію ДФС на кілька днів, вимагаючи від сторін конфлікту посилення гарантій безпеки. У липні місяці на ДФС був зафіксований лише один інцидент щодо безпеки, що можна пояснити, принаймні частково, поновленням дотримання зобов'язань щодо «хлібного перемир'я» (див. вище).

30. За період із 16 травня до 30 червня було задокументовано сім випадків обстрілу різних шкіл, які спричинили пошкодження цих об'єктів³¹. Вранці 17 травня 2018 року снаряди потрапили у приміщення школи № 11 у Світлодарську (територія, яка контролюється Урядом, Донецька область), коли 125 дітей перебували у класах. Школу було пошкоджено, а один із батьків, який випадково проходив поруч, отримав поранення³². 25 червня 2018 року обстрілом була пошкоджена школа-інтернат у Докучаєвську (територія, яка контролюється озброєними групами, Донецька область). Унаслідок цього інциденту адміністрація школи та батьки скасували літню програму і закрили школу через нестабільну безпекову ситуацію.

31. Комплексна державна політика та механізм правового захисту та відшкодування для цивільних осіб, постраждалих під час бойових дій, та родичів загиблих в результаті бойових дій все ще потребує запровадження.

В. Ситуація на лінії зіткнення та права осіб, які постраждали від конфлікту

Якщо в мене були б гроші та місце куди поїхати, я б вже залишив свій дім.

- Житель села поблизу лінії зіткнення

32. Сукупні наслідки бойових дій, посягання на свободу пересування і погіршення соціально-економічного становища продовжили посилювати труднощі, особливо для людей, які мешкають у постраждалих від конфлікту районах уздовж лінії зіткнення³³.

1. Право на реституцію та компенсацію за використання або пошкодження приватного майна

33. Ефективний механізм реституції та компенсації за більш ніж 40 тисяч об'єктів приватної власності, зруйнованих або пошкоджених у результаті збройного

²⁸ 17 травня 2018 р. була обстріляна насосна станція третього підйому на р. Сіверський Донець. Канал Сіверський Донець-Донбас (СДД) – головне джерело води для Донецької області, й від роботи цієї насосної станції залежать приблизно 3,25 млн людей. 19-20 червня 2018 р. під вогонь із стрілецької зброї та обстріли потрапила насосна станція першого підйому Південно-Донбаського водогону. Ця станція подає необроблену воду (яка надходить через канал СДД) на п'ять фільтрувальних станцій, які, у свою чергу, обслуговують 1,17 млн людей.

²⁹ Кластер із питань води, санітарії та гігієни (ВСГ), звіти про інциденти, доступні за посиланням <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/documents>. У першій половині 2018 р. кластер ВСГ зафіксував загалом 57 інцидентів щодо безпеки, що вплинули на водну інфраструктуру Донецької та Луганської областей, і відзначив збільшення кількості інцидентів із застосуванням вогню зі стрілецької зброї (13 інцидентів).

³⁰ 3-6 червня ДФС піддавалася неодноразовим обстрілам, які призвели до її пошкодження і виведення з ладу лінії електроживлення. У результаті було припинено постачання води населенню деяких районів поблизу лінії зіткнення. За першу половину 2018 р. на ДФС трапився 21 інцидент щодо безпеки, внаслідок чого її робота припинялася на 17 діб; див. <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/document/13-wash-cluster-alert-bulletin-01-january-30-june-2018-issue-13>.

³¹ Кластер освіти, <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/education>.

³² Інтерв'ю, проведені УВКПЛ 17, 18 і 22 травня 2018 р.

³³ Див., наприклад, Доповідь УВКПЛ за період із 16 лютого до 15 травня 2018 р., pp. 31-38; Доповідь УВКПЛ за період із 16 серпня до 15 листопада 2017 р., pp. 111-117.

конфлікту, досі так і не розроблений. Відсутність такого механізму сприяє фінансовим труднощам і загострює проблеми зі здоров'ям і безпекою, що впливають із проживання в зоні активного конфлікту і (або) з переміщення. Крім того, УВКПЛ стурбоване становищем тих осіб, позбавлених їхнього майна на території, контрольованій Урядом, і на території, контрольованій озброєними групами, у яких може не бути доступу до ефективних засобів правового захисту.

Мойй сестрі 75 років. Зараз все вже втрачено, загублено або згоріло. Вона вже ніколи не побачить свій будинок таким, як він був раніше.

- Жінка розповідає про свою сестру, яка залишила Чигарі через ескалацію бойових дій

Ситуація з правами людини у районі Чигарів (розташованому на лінії зіткнення у Донецькій області)

Після того, як у середині травня Збройні сили України (ЗСУ) взяли під контроль більшу частину Чигарів, цей район потрапив під посилені обстріли, а ситуація щодо безпеки, гуманітарного становища і прав людини значно погіршилася. Приблизно 95 відсотків з 185 жителів було переміщено, 15 домівок зруйновано і 47 пошкоджено, а навколишні території забрудненні нерозірваними боєприпасами (НРБ). УВКПЛ також задокументувало твердження про мародерство.

Через ескалацію бойових дій мешканці зітхнулися з підвищеною небезпекою і незахищеністю. Під час деяких обстрілів позиції ЗСУ, за повідомленнями, були розташовані у безпосередній близькості від будинків цивільного населення. Крім того, УВКПЛ отримало інформацію про щонайменше дев'ять випадків використання майна цивільного населення у військових цілях. Такі дії військових підвищують ризик жертв серед цивільного населення і заподіяння шкоди цивільному майну, наражаючи його на небезпеку нападів. Згідно з міжнародним гуманітарним правом, усі сторони конфлікту повинні вживати всіх можливих запобіжних заходів для захисту цивільного населення і цивільних об'єктів, які перебувають під їхнім контролем, від наслідків нападів, зокрема уникаючи розташування військових об'єктів у густонаселених районів або поблизу них.

За словами співрозмовників УВКПЛ, Уряд не вжив заходів для забезпечення реституції або компенсації для постраждалого населення. Більше того, комісіям, відповідальним за оцінювання ступеню пошкодження і руйнування будинків, заборонено відвідувати селище з міркувань безпеки. Це не дозволяє їм видавати довідки про пошкодження, що, у свою чергу, перешкоджає, коли це можливо, доступу власників і орендарів до засобів правового захисту для пошкодженого або зруйнованого майна.

Переміщені мешканці повідомили УВКПЛ, що їм не надали належного альтернативного житла. Районна влада доклала певних зусиль для забезпечення житлом, але умови проживання в ньому не можна вважати належними. ЗСУ докладають зусиль для сприяння доступу до цього району, але переміщені мешканці не можуть повернутися і жити у своїй домівках через безпечну ситуацію.

Територія, яка контролюється озброєними групами

34. УВКПЛ занепокоєне фактами експропріації майна цивільних осіб «міністерством державної безпеки» («МДБ») на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою». Один із таких випадків стосувався квартири сім'ї, яка отримала її за програмою державного фінансування до початку конфлікту. У січні 2015 року озброєні люди (як вважається, представники «МДБ») увірвалися у цю квартиру та вилучили особисті речі, після чого сім'я почала отримувати погрозові телефонні дзвінки з вимогами віддати ключі від квартири. За кілька днів, коли сім'я повідомила про ці інциденти до «МДБ» і «поліції», «МДБ» зажадало доступу до

квартири для проведення «спеціальних операцій» упродовж трьох днів. Ключі були повернуті тільки через дев'ять місяців, але, за словами сім'ї, з квартири зникли деякі речі. 4 березня 2018 року «МДБ» опечатало квартиру, і з того часу сім'я не має до неї доступу. У 2018 році сім'я неодноразово подавала скарги до різних «уповноважених» органів на території, яка контролюється озброєними групами.

35. У травні 2018 року УВКПЛ почало відвідувати «судові засідання у цивільній справі» щодо експропріації квартири, але у червні «суд» вирішив проводити «закриті засідання» й наказав УВКПЛ залишити залу засідань. Жодних інших представників громадськості на засіданнях не було³⁴.

36. УВКПЛ стурбоване тим, що цей випадок може бути не поодиноким. За словами одного зі співрозмовників УВКПЛ, приватні квартири в аналогічний спосіб експропріювали у Донецьку, де від цього постраждало щонайменше п'ять сімей. Якщо така експропріація не обумовлена нагальною військовою необхідністю, такі дії можуть становити порушення міжнародного гуманітарного права, яке забороняє конфіскацію приватного майна, та міжнародного права в галузі прав людини, яке захищає від свавільного втручання у сімейне життя, посягання на житло та примусового виселення³⁵.

2. Право на соціальне забезпечення і соціальний захист

37. У першій половині звітного періоду Уряд продовжив припиняти велику кількість пенсійних виплат. Ця тенденція з'явилася після того, як у червні 2016 року Уряд запровадив процедуру, що вимагала проведення перевірки місця проживання пенсіонерів-ВПО. За період із квітня до червня 2018 року кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які отримують пенсію, скоротилося на 15 відсотків, з приблизно 562 тис. до 477 тис.³⁶ У липні 2018 року Кабінет Міністрів прийняв Постанову № 548, згідно з якою частота проведення банками перевірок пенсіонерів-ВПО знов зросла з одного до двох раз на рік. УВКПЛ застерігає, що вимога щодо перевірки ВПО кожні шість місяців буде пов'язана з ризиком зіткнутися з проблемами щодо захисту, тому що цим особам дедалі частіше необхідно буде перетинати лінію зіткнення³⁷. Ця нова вимога додається до вже існуючих обмежень для пенсіонерів-ВПО, які ризикують втратити реєстрацію ВПО і як наслідок доступ до пенсій, якщо вони перебуватимуть на території, що контролюється озброєними групами, не виїжджаючи довше ніж 60 днів або 90 днів за виняткових обставин³⁸.

38. Серед позитивних змін слід зазначити, що сферу охоплення адресною фінансовою допомогою тепер поширено на дітей, народжених після початку конфлікту, а період часу, протягом якого ВПО отримують адресну фінансову допомогу у випадку загрози безробіття, збільшено вдвічі. Крім того, пенсіонери-ВПО з інвалідністю звільняються від фізичної ідентифікації у банку³⁹.

39. Щодо позитивних зрушень слід зазначити, що 4 липня 2018 року Київський апеляційний адміністративний суд постановив, що вимоги щодо перевірки місця

³⁴ «Суддя» прийняв аргумент «МДБ» про те, що «судовий розгляд» повинен бути закритим через можливе розкриття осіб представників «МДБ» під час засідань. Моніторинг судового засідання УВКПЛ, 21 червня 2018 р.

³⁵ База даних звичаєвого міжнародного гуманітарного права, правило 50; Комітет з економічних, соціальних і культурних прав, Зауваження загального порядку №№ 4 та 7.

³⁶ Пенсійний фонд України, доступно за посиланням <https://bit.ly/2Kqa1Sb>. УВКПЛ зазначає, що 3 травня 2018 р. Верховний Суд постановив, що припинення виплати пенсії ВПО згідно з Постановою Кабінету Міністрів № 365 становить неправомірне втручання у право власності. Див. Доповідь УВКПЛ за період із 16 лютого до 15 травня 2018 р., п. 42.

³⁷ Див. Доповідь УВКПЛ за період із 16 лютого до 15 травня 2017 р., пп. 8, 99 і 123. До прийняття цієї постанови ВПО всього лише через 12 місяців після початкової реєстрації повинні були проходити ідентифікацію тільки раз на рік.

³⁸ Стаття 12(1.8) Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20 жовтня 2014.

³⁹ Постанова № 548 звільняє від фізичної ідентифікації в «Ощадбанку» пенсіонерів-ВПО, які мають I групу інвалідності та осіб, які потребують постійної сторонньої допомоги.

проживання пенсіонерів-ВПО, запроваджені Постановами Кабінету Міністрів №№ 365 і 637, суперечать законодавству України, тому що вони обмежують доступ до пенсій та виплат із соціального забезпечення і призводять до дискримінації щодо ВПО порівняно з іншими українськими пенсіонерами⁴⁰. Міністерство соціальної політики оголосило, що воно розробляє новий механізм здійснення соціальних виплат ВПО згідно з вищезгаданою постановою суду⁴¹. Поки створення нової системи очікується, виконання постанови суду ще не забезпечено, особливо щодо перевірки місця проживання ВПО для визначення права на пенсії та соціальну допомогу⁴².

3. Свобода пересування, ізольовані громади та доступ до основних послуг

40. Незважаючи на обмеження свободи пересування, велика кількість людей продовжує здійснювати тяжку подорож через лінію зіткнення: у травні було зафіксовано 1142300 перетинів, у червні – 1189300, у липні - 1289100⁴³. У порівнянні з попереднім звітним періодом середньоденна кількість перетинів лінії зіткнення збільшилася на 5 тис. і досягла 39000.⁴⁴ Таке збільшення, ймовірно, зумовлене поїздками пенсіонерів на контрольовану Урядом територію, для отримання пенсій, виплата яких раніше була призупинена.⁴⁵

41. Ці цифри свідчать про те, що, попри безліч ризиків, постраждале від конфлікту населення і ВПО, котрі мешкають у районах, які контролюються озброєними групами, вдаються до тяжкої подорожі, щоб потрапити на територію, яка контролюється Урядом, і отримати там допомогу, а також свої пенсії. УВКПЛ продовжує висловлювати стурбованість тим, що особи, які перетинають лінію зіткнення, а це переважно літні люди та люди з медичними проблемами, наражаються на підвищені ризики смерті через стан здоров'я і небезпеку⁴⁶.

42. Упродовж звітнього періоду люди, які перетинають лінію зіткнення, зазнавали впливу високих літніх температур, не маючи при цьому доступу до належних санітарних споруд або медичних установ. За даними Головного управління Державної служби України з питань надзвичайних ситуацій (ДСНС) у Луганській області, на контрольному пункті в'їзду-виїзду (КППВ) у Станиці Луганській, що на території, яка контролюється Урядом, упродовж звітнього періоду кількість осіб, з якими траплялися

⁴⁰ Текст постанови доступний за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75172804>.

⁴¹ Українська Гельсінська спілка з прав людини, <https://helsinki.org.ua/articles/sotsvyplaty-dlya-vpo-bez-perevirok-minsotspolityky-rozroblyaje-proekt-neobhidnoji-postanovy/>. Оскільки Уряд вважає пенсії соціальною виплатою, можна припустити, що новий механізм регулюватиме й надання пенсій.

⁴² Постанова Апеляційного суду набрала чинності незважаючи на її оскарження у касаційному порядку, тому положення вищезгаданих постанов щодо порядку перевірки місця проживання втратили чинність. Отже, органи влади більше не можуть проводити перевірку місця проживання ВПО, і виплату пенсій ВПО не можна призупиняти на цих підставах. Разом з тим, питання про те, як відновлювати виплату пенсій ВПО, яким ця виплата вже була призупинена на цих підставах до їхнього скасування судами, є більш проблематичним.

⁴³ За офіційними статистичними даними Державної прикордонної служби України.

⁴⁴ Протягом червня- липня 2017 року загальна кількість людей, що перетинала КППВ, коливалась від 30 000 до 40 000, з середнім показником понад 34 000 людей. Доступно з посиланням https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/crossing_the_line_of_contact_.pdf. Порівняно з травнем, червнем та липнем 2018 р. середньоденний показник становив від 36 000 до 41 500 людей, середній показник – 39 000.

⁴⁵ Різке збільшення можна лише частково пояснити звичним зростанням поїздок протягом літніх місяців, але слід зазначити, що середньоденне число, яке розраховується за цей період у порівнянні з аналогічним звітним періодом в 2017 році, збільшилося на 4 000 перетинів за день.

⁴⁶ Щомісячне опитування, що проводиться на КППВ, показує, що більше половини тих, хто проходить через КППВ, старші 60 років. Це пояснюється вимогою про те, що пенсіонери, які живуть на території, яка контролюється озброєними групами, реєструються як ВПО на території, яка контролюється Урядом, щоб продовжити отримувати пенсію. Див., наприклад, БФ «Право на захист», Перетин лінії зіткнення через КППВ, травень 2018 р., доступний за посиланням <https://bit.ly/2OHZq8v>.

інциденти, пов'язані зі здоров'ям, щодня доходила до ста. Умови у Станції Луганській – єдиному офіційному пункті перетину в Луганській області – викликають особливе занепокоєння. Цей перехід, відкритий тільки для пішоходів, вимагає від осіб, які бажають перетнути лінію зіткнення у будь-якому напрямку, проведення кількох годин у чергах⁴⁷. Щонайменше шість осіб (п'ятеро чоловіків і одна жінка) померли, очікуючи своєї черги на перехід через контрольні пункти в'їзду-виїзду⁴⁸.

43. Міністерство оборони розробило проект постанови, якою регулюватиметься порядок переміщення осіб і товарів через лінію зіткнення⁴⁹. УВКПЧ зауважує, що цей проект містить елементи, які повинні усунути деякі з труднощів, із якими стикаються цивільні люди під час перетину лінії зіткнення. Зокрема, Донецька і Луганська військово-цивільні адміністрації визначені цим документом як органи, відповідальні за утримання відповідних КПВВ; він дозволяє переходити на територію, яка контролюється Урядом, дітям, народженим після 2014 року, з документами, які підтверджують факт народження, що видані на території, яка контролюється озброєними групами; у ньому переглянуто підхід до регулювання переміщення товарів через лінію зіткнення⁵⁰. УВКПЧ неухильно відстоювало необхідність цих змін і, спільно з партнерами з Кластеру з питань захисту, подавало Урядові зауваження і пропозиції щодо проекту постанови, який ще належить остаточно оформити.

IV. Право на особисту недоторканність

Я більше не вірю в те, що закон захищає звичайну людину, цивільну. Вони просто б'ють тебе, і в тебе немає іншого вибору, окрім як сказати, що ти винен. Це може статися з кожним...

- Затриманий у зв'язку з конфліктом

44. УВКПЧ задокументувало 63 порушення прав людини, як-от незаконне або свавільне тримання під вартою, катування, жорстоке поводження і (або) загрози для особистої недоторканності, скоєні по обидва боки від лінії зіткнення. 13 із цих порушень мали місце у звітному періоді, й від них постраждало вісім осіб (сім чоловіків і одна жінка). Уряд України несе відповідальність за 10 порушень, а озброєні групи – за три. На кількість випадків, які УВКПЧ може задокументувати на території, яка контролюється озброєними групами, сильно впливає свобода пересування під час здійснення його діяльності і доступ до затриманих і місць тримання під вартою. УВКПЧ нагадує, що Уряд України несе головну відповідальність за розслідування порушень прав людини, скоєних на його території, й за відповідне судове переслідування⁵¹. Непритягнення до відповідальності осіб,

⁴⁷ Управління ДСНС у Луганській області повідомило УВКПЧ, що за період із 1 травня до 1 серпня по медичну допомогу звернулися 8847 осіб (у тому числі 414 дітей та 1162 особи з інвалідністю), що більше, ніж у попередні місяці. УВКПЧ не змогла отримати повні статистичні дані щодо кількості осіб, які звернулися по медичну допомогу, на тій стороні КПВВ, яка контролюється озброєними групами.

⁴⁸ 17 травня 2018 р. померла жінка 77 років, 30 травня 2018 р. – чоловік 71 року (відразу після перетину), а 19 липня 2018 р. – чоловік 79 років. 27 червня 2018 р. від серцевого нападу, стоячи у черзі на КПВВ «Майорське», помер чоловік 79 років. 11 серпня 2018 р. двоє чоловіків віком 50-60 років померли, намагаючись перетнути лінію зіткнення: одному стало погано в автобусі, який їхав через КПВВ «Мар'їнка», і він помер невдовзі після того, як вийшов з автобусу; другий помер, стоячи у черзі на цьому ж КПВВ.

⁴⁹ Див. Доповідь УВКПЧ за період із 16 лютого до 15 травня 2018 р., пп. 28-29.

⁵⁰ Проектом постанови Міністерству з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб доручається розробити перелік товарів, переміщення яких на територію, яка контролюється озброєними групами, та з цієї території заборонено. Цей перелік замінить вичерпний перелік товарів, які дозволяється перевозити.

⁵¹ Ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права.

винних у скоєнні таких порушень, може «само по собі стати окремим порушенням Пакту»⁵².

A. Доступ до затриманих і до місць тримання під вартою

45. На території, яка контролюється Урядом, УВКПЛ продовжувало користуватися доступом до офіційних місць тримання під вартою, що дозволяло проводити конфіденційні інтерв'ю з затриманими згідно з міжнародними нормами. Проте, станом на березень 2018 року Харківський слідчий ізолятор (СІЗО) № 27 відмовив УВКПЛ у доступі до інформації про утримуваних там осіб, затриманих у зв'язку з конфліктом, і, таким чином, перешкодив доступові УВКПЛ до цих осіб⁵³. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ провело інтерв'ю з 64 особами, затриманими у зв'язку з конфліктом (56 чоловіками та 8 жінками) у місцях тримання під вартою у Маріуполі, Запоріжжі, Бахмуті, Старобільську, Харкові, Херсоні та Одесі, а також у виправних колоніях Харкова і Херсона.

46. На території, яка контролюється озброєними групами, УВКПЛ, як і раніше, було відмовлено у конфіденційному доступі до затриманих і до місць позбавлення волі, незважаючи на неодноразові прохання. Це не дозволяє УВКПЛ повною мірою документувати ситуацію з правами людини і викликає серйозне занепокоєння щодо умов тримання під вартою та поводження з затриманими. Це занепокоєння знайшло підтвердження в інформації, отриманої безпосередньо від колишніх ув'язнених, які розповіли, як у період з 2016 р. до квітня 2018 р. у Луганському СІЗО та виправній колонії у Хрустальному (колишній Красний Луч) особи у камуфляжній формі та масках обшукували камери та били затриманих⁵⁴.

B. Свавільні затримання, насильницькі зникнення та викрадення, катування і жорстоке поводження

Більше місяця я уявлення не мала, де мій син. У нас не було жодної інформації про його місцезнаходження. Ми боялися найгіршого, думали, що він, можливо, вже мертвий. Ми були так налякані, бо знали, що ця війна змусила багатьох зникнути і не повертатися.

- Мати затриманого у зв'язку з конфліктом, якого тримали під вартою без зв'язку з зовнішнім світом (Красногорівка)

47. На території, яка контролюється Урядом, УВКПЛ продовжувало документувати випадки тримання під вартою без належної реєстрації, коли осіб, затриманих за обвинуваченнями, пов'язаними з конфліктом, тримали без зв'язку з зовнішнім світом, перш ніж їхній арешт був офіційно оформлений. Наприклад, 20 червня 2018 року мешканця Харцизьку утримували у Бахмутському і Краматорському управліннях поліції без офіційного оформлення затримання або висунення обвинувачення і без контактів з адвокатом. Упродовж цього періоду люди у військовій формі, як повідомлялося, завдавали йому ударів кулаками, били різними предметами та погрожували ножом, вимагаючи, щоб він «написав правду». Його допитували, примушуючи укласти угоду про визнання винуватості, і обвинувачували у

⁵² Комітет із прав людини, Зауваження загального порядку № 31 [80] – Характер загального юридичного зобов'язання, покладеного на держав-учасниць Пакту, CCPR/C/21/Rev.1/Add. 13, п. 18.

⁵³ Після закінчення звітнього періоду Північно-Східне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань і пробації, враховуючи скарги УВКПЛ, зобов'язалося забезпечити надання УВКПЛ всієї необхідної інформації про осіб, затриманих у зв'язку з конфліктом. 5 вересня 2018 року Харківське СІЗО направило список осіб, які були затримані у зв'язку з конфліктом та які прибули в серпні 2018 року.

⁵⁴ Інтерв'ю, проведені УВКПЛ 8 та 18 червня 2018 р. Див. Доповідь УВКПЛ за період із 16 серпня до 15 листопада 2017 р., п. 66.

членстві в озброєній групі⁵⁵. УВКПЛ також задокументувало шість випадків, де ймовірні або фактичні члени озброєних груп були захоплені ЗСУ або Службою безпеки України (СБУ) і утримувалися у неофіційних місцях тримання під вартою, поки їхні затримання не були належним чином оформлені⁵⁶. Четверо з вищезгаданих осіб розповіли, що їх піддавали катуванням, жорсткому поводженню, сексуальному насильству і (або) погрозам подальшим фізичним насильством.

48. УВКПЛ задокументувало новий випадок свавільного тримання під вартою і жорстокого поводження, що, за твердженням, мав місце у неофіційному місці тримання під вартою, розташованому в Красноармійському АТП (автотранспортне підприємство)⁵⁷. 16 червня 2018 року озброєні чоловіки у військовій формі та масках увірвалися у будинок, де перебував російський громадянин (раніше затриманий та звільнений 18 травня 2018 року). Вони сказали йому, що його «обмінюють» до Російської Федерації, зав'язали йому очі та перевезли у Красноармійське АТП, де він, за повідомленнями, провів два дні, прикований наручниками до залізного ліжка. 18 червня співробітники СБУ запропонували йому два варіанти: або повернутися під варту до СІЗО, або «зникнути». Його привезли на засідання суду, під час якого він через побоювання погодився, щоб його знов узяли під варту⁵⁸.

49. УВКПЛ занепокоєне відсутністю дієвого розслідування порушень прав людини, пов'язаних із конфліктом, як-от свавільного затримання, катування і жорстокого поводження, на території, яка контролюється Урядом. УВКПЛ помітило, що розслідування є неефективними, зокрема не вживаються практичні кроки для розслідування тверджень про катування і жорстоке поводження. Наприклад, в одному випадку затримана особа подала декілька скарг, стверджуючи, що у березні 2015 року її вісім днів неофіційно тримали від вартою, піддаючи жорсткому поводженню, у Красноармійському АТП⁵⁹. Військова прокуратура Донецького гарнізону порушила кримінальну справу за вищезгаданими скаргами, але двічі закривала провадження⁶⁰. Хоча суд обидва рази виносив ухвалу про поновлення розслідування, ніякого прогресу досягнуто не було, і після одночасного звільнення затриманого 27 грудня 2017 року⁶¹ кримінальне провадження, за повідомленнями, знов було закрито⁶².

⁵⁵ Кримінального кодексу України (ККУ), ст. 260; інтерв'ю, проведене УВКПЛ 23 червня 2018 р.

⁵⁶ У звітному періоді УВКПЛ задокументувало випадки, що свідчать про збереження тієї ж тенденції щодо свавільного тримання під вартою, що спостерігалась раніше. Див. Доповідь УВКПЛ за період із 16 травня до 15 серпня 2017 р., п. 44. Інтерв'ю, проведені УВКПЛ 31 травня, 18 червня, 4 липня і 15 серпня 2018 р.

⁵⁷ Приміщення колишнього автотранспортного підприємства № 11411 у Покровську (колишній Красноармійськ), широко відомого як «Красноармійське АТП», за повідомленнями, використовується СБУ з 2014 р. Раніше УВКПЛ задокументувало декілька тверджень осіб, затриманих у зв'язку з конфліктом, про те, що їх тримали без зв'язку з зовнішнім світом і піддавали катуванням на цьому об'єкті у 2014 та 2015 рр. до їх офіційного арешту, проведеного СБУ.

⁵⁸ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ, 15 серпня 2018 р.

⁵⁹ Див. Доповідь УВКПЛ за період із 16 листопада до 15 лютого 2017 р., п. 43.

⁶⁰ Кримінальну справу було порушено за ч. 2 ст. 365 Кримінального кодексу України (перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу). У 2016 р. кримінальне провадження за скаргами на жорстоке поводження було закрито прокурором через відсутність складу злочину, однак Красноармійський міськрайонний суд скасував рішення прокурора. Текст ухвали доступний за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57418746>. У 2017 р. прокурор закрив провадження на тій самій підставі, після чого суд знов скасував це рішення. Текст ухвали доступний за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64996006>.

⁶¹ Див. Доповідь УВКПЛ за період із 16 листопада 2017 р. до 15 лютого 2018 р., Додаток II.

⁶² Після звільнення затриманий повідомив УВКПЛ, що має намір повернутися на територію, яка контролюється Урядом, у пошуках справедливості щодо свавільного затримання та катувань, яких він зазнав. Проте, у січні 2018 р. у Донецьку його затримало «МДБ», помістило під варту без зв'язку з зовнішнім світом, а потім «заборонило» залишати територію, яка контролюється «Донецькою народною республікою». Представники Військової прокуратури повідомили УВКПЛ, що вони не схильні розслідувати скарги осіб, затриманих у зв'язку з конфліктом, щодо тримання під вартою без належної реєстрації та катувань у Красноармійському АТП та

50. УВКПЛ занепокоєно також відсутністю відповідальності за тримання під вартою без зв'язку з зовнішнім світом, катування і жорстоке поводження, зокрема у Харківському управлінні СБУ⁶³. Деяким особам, яких раніше тримали під вартою без зв'язку з зовнішнім світом, упродовж перебування у неофіційних місцях тримання під вартою не було висунуто обвинувачень у жодних злочинах, а після звільнення щодо них було розпочато кримінальне переслідування. Наприклад, у 2018 році один із таких колишніх затриманих підпав під кримінальне переслідування нібито за членство в озброєних групах ще у 2014 році, хоча вже провів майже два роки під вартою без зв'язку з зовнішнім світом і був звільнений без пред'явлення офіційного обвинувачення⁶⁴.

Територія, яка контролюється озброєними групами

51. На території, яка контролюється «Луганською народною республікою», озброєні групи продовжували практику «превентивного арешту» на строк 30 діб, упродовж якого осіб тримають без зв'язку з зовнішнім світом, не дозволяючи їм спілкуватися з адвокатами, а родичі не мають інформації про їхнє місцезнаходження. Така практика, що може бути рівносильна насильницькому зникненню, викликає серйозне занепокоєння щодо поводження з затриманими та умов тримання під вартою. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ отримала інформацію про двох осіб, яких тримали під вартою в порядку «превентивного арешту» від 30 до 64 діб у «міністерстві внутрішніх справ» та «МДБ»⁶⁵.

52. В одному випадку, 28 березня 2018 року, «МДБ» затримало чоловіка під час переходу через КПВВ у Станиці Луганській. Його мати звернулася до «генерального прокурора» і «МДБ» за відомостями про сина, але тільки 19 квітня їй сказали, що син знаходиться під «превентивним арештом». У перші два дні арешту цього чоловіка, за повідомленнями, жорстоко били, примушували стояти на пальцях ніг, прикувавши його наручниками за зап'ястки до стелі, та застосовували електрошок, прив'язавши його до столу. Побиття припинилися, коли він, не в змозі більше виносити катування, «погодився» з тим, у чому його «обвинувачували». Його відпустили через 64 дні тримання під вартою⁶⁶.

53. Аналогічним чином, на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою», осіб продовжували тримати під «адміністративним арештом» на строк 30 діб, під час якого їм не дозволяти спілкуватися з родичами та адвокатами⁶⁷. Іноді сім'ям затриманих навіть не підтверджують сам факт затримання, що посилює їхні страждання. Наприклад, у жовтні 2017 року приблизно 10 озброєних осіб у балаклавах викрали чоловіка з дому його батьків. Протягом 30 днів батьки не мали жодної інформації про його місцеперебування або долю, попри численні запити та візити до офісу «МДБ». Часто вони годинами простоювали на вулиці біля «МДБ» і «чекали, як собаки» у надії на те, що хтось, можливо, скаже їм, що трапилося з їх сином.

54. УВКПЛ продовжило отримувати та перевіряти інформацію про осіб, яких тримають під вартою у «Ізоляції», що знаходиться у Донецьку за адресою вул. Світлого Шляху, 3⁶⁸. УВКПЛ задокументувало кілька випадків, коли у першій

інших неофіційних місцях тримання під вартою, які, за твердженнями, мали місце до офіційного арешту. Зустріч із УВКПЛ, 11 липня 2018 р.

⁶³ Див. Доповідь УВКПЛ за період із 16 серпня до 15 листопада 2017 р., п. 70.

⁶⁴ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ, 11 червня 2018 р.

⁶⁵ Інформацію про «превентивний арешт» див. у Доповіді УВКПЛ за період із 16 лютого до 15 травня 2018 р., п. 51. Інтерв'ю, проведені УВКПЛ 24 травня, 7 червня та 6 липня 2018 р.

⁶⁶ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ 7 червня 2018 р.

⁶⁷ Див., наприклад, Доповідь УВКПЛ за період із 16 лютого до 15 травня 2017 р., 2017, пп. 43-44; Доповідь УВКПЛ за період із 16 серпня до 15 листопада 2017 р., пп. 40-44; Доповідь УВКПЛ за період із 16 листопада 2017 р. до 15 лютого 2018 р., п. 33.

⁶⁸ До початку конфлікту «Ізоляція» була промисловою спорудою, яку згодом перетворили на культурний центр. У травні 2014 р. її було захоплено озброєними групами, які почали використовувати її як місце тримання під вартою. УВКПЛ раніше вже документувало різні

половині 2018 року «МДБ» «Донецької народної республіки» свавільно арештувало осіб і тримало їх під «адміністративним арештом» в «Ізоляції» без зв'язку з зовнішнім світом⁶⁹. Упродовж цього періоду їх катували, зокрема електрошоком. На основі інтерв'ю з джерелами, що заслуговують на довіру, УВКПЛ змогло підтвердити, що у першій половині 2018 року в «Ізоляції» тримали під вартою щонайменше 40 осіб, зокрема цивільних⁷⁰.

55. УВКПЛ продовжило документувати випадки щодо осіб, які зникли з 2014 року і місцеперебування яких залишається невідомим. Наприклад, УВКПЛ задокументувало випадок, коли 12 червня 2015 року невідомі озброєні особи викрали чоловіка з Вугледару та його сина, коли вони їхали територією Донецької області. За повідомленнями, їх тримали у невідомому місці, де піддавали катуванням і жорсткому поводженню. Через кілька днів сина відпустили, але місцезнаходження і доля його батька залишаються невідомими⁷¹.

С. Становище осіб, ув'язнених до початку конфлікту

56. УВКПЛ продовжувало стежити за становищем осіб, які були засуджені до того, як спалахнув конфлікт, і залишаються у місцях несвободи на території, яка контролюється озброєними групами. УВКПЛ відомо про щонайменше 184 таких ув'язнених, які звернулися з проханням про переведення на територію, яка контролюється Урядом. Проте, прогресу протягом звітного періоду не було досягнуто щодо їхнього переведення на цю територію.

57. На території, яка контролюється «Луганською народною республікою», деякі особи, ув'язнені до початку конфлікту, залишалися під вартою, хоча вже провели під вартою строк, що дорівнює терміну позбавлення волі за вироком, винесеним судами першої інстанції⁷². 3 квітня 2018 року «народна рада» внесла зміни до «кримінально-процесуального кодексу», згідно з якими ув'язнені, які вже провели у місцях позбавлення волі термін, що дорівнює строку, передбаченому їхніми вироками, мають право подати запит про звільнення під особисте зобов'язання не залишати територію, контрольовану «республікою». УВКПЛ відомо про трьох осіб, які з того часу були звільнені. При цьому, обмеження їх свободи пересування викликає занепокоєння, особливо щодо тих осіб, чії сім'ї проживають на території, яка контролюється Урядом.

58. Занепокоєння викликає й те, що особи, ув'язнені до початку конфлікту, яких звільнено на території, контрольованій озброєними групами, не завжди мають дійсні паспорти або документи, що посвідчують особу, що істотно обмежує їхню свободу пересування і наражає їх на ризик подальшого «арешту». В одному випадку чоловік, звільнений у червні 2016 року⁷³, який не мав документів, що посвідчують особу, тричі безуспішно намагався перейти через лінію зіткнення на територію, яка контролюється Урядом. Під час однієї з цих спроб він був свавільно затриманий на території, що контролюється озброєними групами, і перебував під вартою без зв'язку з зовнішнім

порушення прав людини, зокрема катування, що скоювалися в «Ізоляції», та повідомляло про них. Див. Доповідь УВКПЛ за період із 16 серпня до 15 листопада 2017 р., п. 54; Доповідь УВКПЛ за період із 16 листопада 2017 р. до 15 лютого 2018 р., п. 67.

⁶⁹ Інтерв'ю, проведені УВКПЛ 17 травня та 22 червня 2018 р.

⁷⁰ Там само.

⁷¹ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ 15 червня 2018 р.

⁷² Через початок конфлікту апеляції, подані на початку 2014 р., так і не потрапили до судів на території, яка контролюється Урядом. Тим часом «апеляції», зокрема й осіб, ув'язнених до початку конфлікту, подані до «апеляційного суду» «Луганської народної республіки», не розглянуті, оскільки цей «суд» не створений, і їхні вироки також не набрали законної сили, через що «апелянти» опинилися у стані правової невизначеності.

⁷³ Цього чоловіка взяли під варту у 2012 р. та тримали у Луганському СІЗО, однак досудове слідство до 2014 р. не закінчилося. У червні 2016 р. «суд» заслухав його справу, виніс «вирок» із звільненням від відбування покарання з випробуванням.

світом приблизно тиждень, протягом якого його били та катували електрошоком⁷⁴. У звітному періоді його часто «заарештовувала» «поліція» через відсутність документів, що посвідчують особу, а одного разу його дві доби тримали в одиночній камері⁷⁵.

D. Особи, зниклі безвісти

*Я знаю, що мій син мертвий. Я просто хочу знати, де його останки.
Поверніть мені те, що залишилося від моєї дитини. Нічого не знати про свого
сина протягом трьох років - це катування.*
- Мати особи, яку було викрадено членами озброєних груп

59. УВКПЛ вітає прийняття Парламентом закону про осіб, зниклих безвісти⁷⁶, який спрямований на врегулювання статусу осіб, які зникли безвісти у зв'язку зі збройним конфліктом, воєнними діями, заворушеннями всередині держави або у зв'язку з надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру. Законом передбачено створення Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти, та Комісії з питань осіб, зниклих безвісти, яка координуватиме діяльність різних державних органів, залучених до розшуку та ідентифікації осіб, зниклих безвісти, і надання допомоги їхнім сім'ям. Згідно з Міжнародною конвенцією про захист усіх осіб від насильницьких зникнень⁷⁷, та завдяки інформаційно-роз'яснювальній роботі УВКПЛ та інших суб'єктів⁷⁸, закон передбачає кримінальну відповідальність згідно з національним законодавством за насильницьке зникнення⁷⁹ і встановлює певні соціальні гарантії для задоволення фінансових потреб родичів осіб, зниклих безвісти⁸⁰.

V. Здійснення правосуддя

60. На території, яка контролюється Урядом, УВКПЛ продовжувало стежити за судовими провадженнями у кримінальних справах, пов'язаних із конфліктом, і у цьому контексті задокументувало постійні порушення права на справедливий судовий розгляд, включаючи порушення процесуального нагляду та судових гарантій. УВКПЛ стурбоване, зокрема, способом, у який використовуються угоди про визнання винуватості, методами здійснення провадження за відсутності обвинуваченого, свавільним застосуванням положень, які звільняють членів озброєних груп від кримінальної відповідальності, нападами на адвокатів і їх залякуванням із боку крайніх правих груп та продовженням втручання у незалежну діяльність суддів.

A. Право на справедливий судовий розгляд

61. Упродовж звітнього періоду українські суди винесли 72 вироки у кримінальних справах, пов'язаних із збройним конфліктом на сході України⁸¹. 44 з них ґрунтувались на угодах про визнання винуватості. У 18 з цих випадків до матеріалів справ не було долучено жодних доказів. Хоча кримінальне процесуальне законодавство України

⁷⁴ Його обвинуватили у спробі передати інформацію на територію, яка контролюється Урядом.

⁷⁵ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ, 18 червня 2018 р.

⁷⁶ Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» (законопроект № 5435) від 12 липня 2018 р. Закон набрав чинності 2 серпня 2018 р.

⁷⁷ Україна приєдналася до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень у серпні 2015 р.

⁷⁸ Див. Доповідь УВКПЛ за період із 16 листопада 2017 р. до 15 лютого 2018 р., pp. 137-138;

Доповідь УВКПЛ за період із 16 листопада 2016 р. до 15 лютого 2017 р., pp. 150-152.

⁷⁹ Кримінального кодексу України, стаття 146¹.

⁸⁰ Стаття 6 Закону «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» встановлює, що члени сім'ї особи, зниклої безвісти, мають право на призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника.

⁸¹ Зокрема, за обвинуваченнями у скоєнні злочинів проти основ національної безпеки України та злочинів проти громадської безпеки. Статистичні дані з Єдиного державного реєстру судових рішень.

забороняє виносити вирок виключно на підставі зізнань, використання угод про визнання винуватості дозволяє стороні обвинувачення обходити цю вимогу. Після укладання угоди про визнання винуватості суд припиняє розгляд справи незалежно від стадії провадження. Викликає занепокоєння те, що обвинувачені могли укласти такі угоди під примусом, як було задокументовано УВКПЛ у ряді випадків⁸².

62. Крім того, УВКПЛ відзначає вразливість осіб, які через збройний конфлікт залишилися без документів, що засвідчують особу. Наприклад, 1 серпня Марківський районний суд Луганської області на підставі угоди про визнання винуватості засудив чоловіка⁸³ до шести років позбавлення волі за обвинуваченням у членстві в озброєних групах⁸⁴. Через відсутність будь-яких документів, що засвідчують особу, його неодноразово заарештовували по обидва боки від лінії зіткнення. Починаючи з 24 червня його неодноразово піддавали допитам за відсутності адвоката. Крім того, засідання у справі за його обвинуваченням проводилося без призначеного державного адвоката, який узяв участь у провадженні пізніше, причому у режимі відеоконференції, коли 1 серпня під час судового засідання було представлено угоду про визнання винуватості.

63. Упродовж звітнього періоду 15 обвинувальних вироків було винесено за відсутності обвинуваченого. УВКПЛ зауважує, що провадження за відсутності обвинуваченого, яке було включено у Кримінальний процесуальний кодекс у 2014 році, не відповідає міжнародним стандартам у сфері прав людини. Відповідно до цих стандартів, провадженню за відсутності обвинуваченого має передувати належне повідомлення обвинуваченого⁸⁵, а після того, як органи влади встановили місцезнаходження цієї особи, має бути надана можливість повного повторного розгляду справи⁸⁶. У Кримінальному процесуальному кодексі не передбачена жодна з цих вимог. Відсутність можливостей повторного розгляду негативно впливає на права обвинувачених.

64. Деякі процесуальні гарантії не поширюються на колишніх членів озброєних груп, які здалися українським правоохоронним органам в обмін на звільнення від кримінальної відповідальності. Через неоднозначність окремих положень Кримінального процесуального кодексу цим особам часто не відразу надається адвокат, або ж їхні показання, що є вкрай важливими для звільнення цих осіб від кримінальної відповідальності, можуть не фіксуватися належним чином. Хоча суди мають право звільняти особу від кримінальної відповідальності, вони не можуть порушувати це питання за власною ініціативою й залежать у цьому аспекті від прокурора, який має ініціювати його розгляд. Отже, доля цих осіб залишається на розсуд прокурора.

65. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ задокументувало три інциденти, в яких крайні праві групи здійснили напади на адвокатів або намагалися залякати їх. 28 липня 2018 р. група учасників організації «С14» словесно принижували й спробували завдати удару головою адвокату, якого вони звинуватили у сепаратизмі через

⁸² Інтерв'ю, проведене УВКПЛ 11 червня 2018 р.; моніторинг судового засідання УВКПЛ, 23 червня 2018 р.

⁸³ Особа, яка була затримана до початку конфлікту й перебувала під вартою у Свердловському СІЗО з 2012 до 2016 р., була звільнена без будь-яких документів після того, як «суд» «Луганської народної республіки» «засудив» її до чотирьох років позбавлення волі.

⁸⁴ Моніторинг судового засідання УВКПЛ, 1 серпня 2018 р. Текст вироку доступний за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75650045#>.

⁸⁵ Див., наприклад, справу «Даніель Монгуйя Мбенге проти Заїру (Daniel Monguya Mbenge v. Zaïre)» (Повідомлення № 16/1977, 1990), де Комітет ООН із прав людини дійшов висновку, що простої публікації інформації про судовий розгляд у засобах масової інформації не достатньо для задоволення вимоги про належне повідомлення, встановленої у ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права.

⁸⁶ Див., наприклад, справу «Колоцца проти Італії» (Colozza v. Italy), де Європейський суд із прав людини постановив, що судові розгляди за відсутності обвинуваченого допустимі лише за умови, що після того, як органи влади знайшли вищезгадану особу, надається можливість повторного розгляду справи.

представлення інтересів відповідачів у справах, пов'язаних з конфліктом. Це трапилося у приміщенні суду у присутності поліції, яка не відреагувала належним чином⁸⁷. Три дні потому близько 50 членів «С14» ввійшли у приміщення Національної асоціації адвокатів де агресивно вимагали скасування ліцензії вищезгаданого адвоката і заважали Комітетові захисту прав адвокатів проводити його засідання. 7 серпня 2018 р. троє членів «С14» вдалися до фізичного насильства щодо іншого адвоката після того, як він прокоментував їхню поведінку в залі суду. Це відбувалося також у присутності поліції, але вони не втручалися. УВКПЛ нагадує, що адвокатів не слід ототожнювати з їхніми клієнтами й що органи влади мають забезпечувати безпеку і охорону приміщень судів для захисту представників юридичної професії під час виконання ними своїх обов'язків.

66. УВКПЛ продовжувало документувати факти посягання на незалежність судової влади з боку прокурорів, які порушували кримінальні справи проти суддів у зв'язку з виконанням останніми своїх обов'язків.⁸⁸ Наприклад, після рішення суду про закриття кримінальної справи проти мера Харкова Генадія Кернеса і двох його охоронців, яке було ухвалено після того, як 2-10 серпня на сім судових засідань поспіль не з'явився жоден із 19 прокурорів⁸⁹. Генеральний прокурор публічно заявив, що суддю доведеться притягти до відповідальності за його «неправосудне» рішення⁹⁰. Наступного дня прокуратура порушила справу проти судді за обвинуваченням у винесенні «завідомо неправосудного рішення»⁹¹. У іншому прикладі прокуратура розпочала розслідування щодо суддів Маріїнського районного суду Донецької області за обвинуваченнями у «постановленні завідомо неправосудного рішення» після того, як суд замінив тримання під вартою на домашній арешт підозрюваному, що обвинувачений у участі в озброєних групах «Донецької народної республіки»⁹².

В. Відповідальність за акти насильства, пов'язані з заворушеннями та порушеннями громадського порядку

67. УВКПЛ відзначило певний обмежений прогрес у судових провадженнях щодо протестів на Майдані у 2014 році та актів насильства в Одесі 2 травня 2014 року.

1. Відповідальність за вбивства протестувальників під час протестів на Майдані

68. 11 липня 2018 року Генеральний прокурор запровадив реформу Генеральної прокуратури, зокрема її реорганізацію з метою розділення структурних підрозділів, відповідальних за досудове слідство і за процесуальний нагляд. За Департаментом спеціальних розслідувань (ДСР), який відповідає, зокрема, за провадження, пов'язані з подіями на Майдані, були залишені лише слідчі функції, а процесуальний нагляд був переданий іншому структурному підрозділу. УВКПЛ продовжить стежити за розвитком цих подій, щоб установити, яким чином ця реорганізація Генеральної прокуратури вплине на слідчу та прокурорську роботу, здійснювану у справах щодо Майдану.

69. Стосовно позитивних зрушень УВКПЛ вітає прогрес у розслідуванні вбивства двох протестувальників 19 лютого 2014 р. біля будівлі Управління СБУ у

⁸⁷ «С14» опублікувало відеозапис цього інциденту у Facebook, див.

<https://www.facebook.com/c14.news.reserve/videos/217097495807706/>.

⁸⁸ УВКПЛ занепокоєне тим, що ініціювання розслідування щодо можливого винесення неправосудного рішення може використовуватися для здійснення тиску на суддів впродовж тривалих періодів часу поки триває таке розслідування. Див. Доповідь УВКПЛ за період із 16 лютого до 15 травня 2018 р., пп. 60-62.

⁸⁹ Справа стосувалася обвинувачень у викраденні протестувальників і жорстокому поводженні з ними під час подій на Майдані.

<https://bit.ly/2MkI8AP>.

⁹¹ Стаття 375 Кримінального кодексу України.

⁹² Моніторинг судового засідання УВКПЛ, 13 серпня 2018 р. Справа проти суддів була порушена за статтею 375 Кримінального кодексу України («постановлення завідомо неправосудного рішення»).

Хмельницькому⁹³. Попри втрату ключових доказів⁹⁴ та юридичні перешкоди розслідуванню, створювані СБУ⁹⁵, 21 червня 2018 року ДСР висунув співробітникові Хмельницького регіонального спеціального підрозділу СБУ обвинувачення у вбивстві через необережність, завданні тяжких тілесних ушкоджень, необережних тяжких тілесних ушкодженнях та зловживанні владою або службовим становищем.

70. В іншому випадку, 13 червня 2018 р. Апеляційний суд міста Києва скасував⁹⁶ вирок суду, що піддавався різкій критиці, щодо одного з ватажків «тітушок»⁹⁷, засудженого за хуліганство під час подій на Майдані 18-19 лютого 2014 року, що призвело до вбивства журналіста В'ячеслава Веремія⁹⁸. Апеляційний суд скасував винесений судом першої інстанції вирок у вигляді чотирьох років позбавлення волі з випробуванням⁹⁹ і замінив його п'ятьма роками позбавлення волі з негайним відбуттям покарання, заявивши, що суд першої інстанції необґрунтовано визнав обставиною, що пом'якшує покарання, «щире каяття» обвинуваченого і його здатність до виправлення.

71. Стосовно цієї ж справи члени сім'ї В'ячеслава Веремія подали до суду клопотання, яке було задоволено, про скасування рішення прокурора, ухваленого у 2014 році, щодо припинення паралельного розслідування вбивства у справі про причетність вищезгаданого ватажка «тітушок» до смерті їхнього сина¹⁰⁰. Отже, чинний прокурор¹⁰¹ тепер матиме можливість повністю розслідувати роль обвинуваченого у цьому вбивстві та його відповідальність за нього.

2. Відповідальність за насильство 2 травня 2014 року в Одесі

72. УВКПЛ відзначило певний обмежений прогрес у розслідуваннях і судових провадженнях щодо актів насильства, які мали місце 2 травня 2014 року в Одесі та

⁹³ Див. прес-реліз Генеральної прокуратури України, 22 червня 2018 р., доступний за посиланням https://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=231799, і тематичну доповідь УВКПЛ про відповідальність за вбивства в Україні за період з січня 2014 р. до травня 2016 р. виноска 107.

⁹⁴ Військова прокуратура Західного регіону, що проводила досудове слідство, загубила єдину цілу гільзу, знайдену на місці злочину.

⁹⁵ СБУ опротестувало ухвалу суду, якою прокуратурі було надано тимчасовий доступ до арсеналу Управління СБУ у Хмельницькій області й дозвіл на вилучення звідти зброї, однак 13 листопада 2017 р. апеляційну скаргу було відхилено. Текст ухвали суду доступний за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70389287#>. Крім того, СБУ підтвердило, що дата коли Генеральна прокуратура повідомила офіцера про виклик на допит у якості свідка співпадає з датою коли Управління СБУ у Хмельницькій області направило його у зону Операції об'єднаних сил, що ускладнило Генеральній прокуратурі контакти з ним. За запитом Генеральної прокуратури України СБУ проводило розслідування стосовно можливого сприяння високопосадовців Управління СБУ у Хмельницькій області підозрюваному з метою уникнення ним участі у справі, за результатом розслідування відповідні припущення заперечуються.

⁹⁶ Текст вироку доступний за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74688253>.

⁹⁷ «Тітушки» - чоловіки атлетичної статури, залучені правоохоронними органами для скоєння нападів на протестувальників і створення атмосфери насильства, яка потім мала виправдати подальший розгін небажаних протестів.

⁹⁸ Див. Доповідь УВКПЛ за період із 16 листопада 2017 р. до 15 лютого 2018 р., виноска 68.

⁹⁹ 22 грудня 2017 р. Шевченківський районний суд м. Києва виніс вирок про покарання у виді позбавлення волі строком на 4 роки з дворічним іспитовим строком, у результаті чого обвинуваченому, ймовірно, не довелося б узагалі відбувати покарання. Див. Доповідь УВКПЛ за період із 16 листопада 2017 р. до 15 лютого 2018 р., п. 52.

¹⁰⁰ 7 травня 2018 р. Печерський районний суд м. Києва скасував постанову прокурора від 1 серпня 2014 р. про закриття кримінального провадження у справі про вбивство проти ватажка банди «тітушок». Див. текст ухвали за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74054794>.

¹⁰¹ Попередній прокурор, який закриття справу про навмисне вбивство у 2014 р., невдовзі після того звільнився з органів прокуратури.

призвели до загибелі 48 осіб¹⁰², проте досі ніхто не притягнутий до відповідальності за будь-які з цих дій.

73. Триває розслідування пожежі у Будинку профспілок, через яку загинули 42 особи. Тим часом, судовий розгляд справи щодо трьох посадовців пожежної охорони за фактом недбалості суттєво уповільнився: з листопада 2017 року жодного судового засідання по суті справи не проведено.

74. 30 травня 2018 року до Приморського районного суду Одеси був переданий обвинувальний акт щодо колишніх керівників Одеського управління внутрішніх справ, управління патрульної служби та міського департаменту громадської безпеки Міністерства внутрішніх справ за фактом «зловживання владою або службовим становищем»¹⁰³. Двоє з них обвинувачуються також у «залишенні в небезпеці» 42 осіб у Будинку профспілок, які в результаті цього загинули¹⁰⁴.

75. Судовий розгляд справи колишнього начальника Одеського управління внутрішніх справ за обвинуваченнями у «зловживанні владою або службовим становищем», «службовому підробленні» та «залишенні у небезпеці»¹⁰⁵ продовжується, однак упродовж звітнього періоду відбулося тільки три засідання.

76. Нарешті досягнуто довгоочікуваного прогресу в судовому провадженні щодо єдиного активіста-прихильника єдності, обвинуваченого у зв'язку з подіями 2 травня 2014 року. У квітні 2015 році вищезгаданій особі було висунуто обвинувачення у вбивстві цивільної особи у центрі міста та в замаху на вбивство співробітника міліції¹⁰⁶. 3 травня 2018 року, після майже річної затримки, Генеральна прокуратура направила обвинувальний акт для внесення змін до слідчого управління Національної поліції в Одеській області та до Одеської прокуратури. 8 червня 2018 р. остання повторно подала виправлений обвинувальний акт до суду¹⁰⁷.

77. Не було досягнуто прогресу в апеляційному провадженні щодо виправдання 19 осіб, обвинувачених у масових заворушеннях у центрі Одеси, яке призвело до загибелі шести чоловіків¹⁰⁸. Було заплановано проведення тільки трьох судових засідань (11 червня, 23 липня, 6 серпня 2018 року), але всі вони були відкладені через неявку деяких сторін.

С. Територія, яка контролюється озброєними групами

78. На території, яка контролюється «Донецькою народною республікою» та «Луганською народною республікою», продовжували працювати паралельні структури здійснення правосуддя. За повідомленнями, на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою», «судами» розглянуто тисячі справ¹⁰⁹. На території, яка контролюється «Луганською народною республікою», діє

¹⁰² За інформацією Одеської прокуратури, слідство за фактом актів насильства 2 травня 2014 р. було поділено на 13 кримінальних проваджень щодо 43 осіб. Дві особи засуджені; щодо 27 осіб видані обвинувальні акти (21 особа перебуває на волі до суду, дві особи затримані за іншими обвинуваченнями, одна особа померла); 14 підозрюваних знаходяться у розшуку. Зустріч із УВКПЛ, 10 липня 2018 р.

¹⁰³ Частина 2 статті 135 Кримінального кодексу України.

¹⁰⁴ Згідно з частиною 3 статті 135 Кримінального кодексу України, «залишення у небезпеці» - це завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження, якщо той, хто залишив без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав змогу надати їй допомогу.

¹⁰⁵ Статті 364 (ч. 2), 366 (ч. 2) і 135 (ч. 2) Кримінального кодексу України.

¹⁰⁶ 25 травня 2017 р. справу було передано з Одеської обласної прокуратури до Генеральної прокуратури.

¹⁰⁷ За повідомленням прокуратури (лист від 7 серпня 2018 р.).

¹⁰⁸ Див. Доповідь УВКПЛ за період із 16 серпня до 15 листопада 2017 р., п. 89.

¹⁰⁹ «Верховний суд» повідомив, що станом на 9 серпня 2018 р. починаючи з 1 січня 2018 р. у його «провадженні» перебувало 4054 «справи»: 1380 «кримінальних», 1801 «цивільна», 77 «справ» про «адміністративні правопорушення» та 796 «арбітражних». За повідомленням, «суд» виніс остаточні «рішення» у 84 відсотках цих «справ». Статистичні дані наведені за посиланням

структура, яка не надає доступ до засобів правового захисту, тому люди піддаються ризику безстрокового тримання під вартою¹¹⁰. Зокрема, хоча «кодекс», що регулює «кримінальні провадження», передбачає можливість оскарження у «верховному суді», такої структури або іншого контрольного органу немає¹¹¹. Таким чином, «вироки», які «оскаржуються», не набирають чинності, обвинувачені не можуть почати відбувати строки позбавлення волі і, отже, залишаються у стані безстрокового тримання під вартою без будь-яких засобів правового захисту¹¹².

79. Осіб, «обвинувачених» у приналежності до українських збройних сил чи СБУ або у зв'язках із ними, «судять» на закритих засіданнях на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою» та «Луганською народною республікою»¹¹³. Це викликає занепокоєння з приводу того, що особи, які переслідуються «в судовому порядку», позбавлені необхідної судової гарантії публічності судових засідань, яка забезпечує «прозорість судочинства і цим самим слугує важливою гарантією інтересів окремих осіб і суспільства взагалі»¹¹⁴.

80. УВКПЛ, як і раніше, занепокоєне тим, що адвокати, яких призначають представляти інтереси осіб, затриманих у зв'язку з конфліктом, лише формально виконують свої функції з захисту¹¹⁵. Складається враження, що надання адвоката здійснюється з метою легітимізації «засудження». Це занепокоєння ще більше посилюється через перешкоди, встановлені «Донецькою народною республікою» та «Луганською народною республікою» для приватних адвокатів, найнятих для участі у провадженнях, наприклад, перешкоди у спілкуванні з клієнтами й наданні інформації про них¹¹⁶.

VI. Демократичний/громадянський простір і основоположні свободи

81. УВКПЛ продовжувало стежити за здійсненням основоположних свобод і задокументувало 45 порушень прав людини, скоєних упродовж звітнього періоду, щодо таких основоположних свобод, як свобода думки та вираження поглядів,

<https://supcourt-dnr.su/stat/operativnaya-statisticheskaya-informaciya-o-rabote-verhovnogo-suda-sudov-obshchey-21>.

¹¹⁰ У березні 2014 р. дві особи, ув'язнені до початку конфлікту, були засуджені до чотирьох років позбавлення волі; у квітні 2014 р. вирок був оскаржений стороною обвинувачення. Апеляція, однак, не була розглянута до початку конфлікту, і обидві особи, провівши у місці позбавлення волі більше часу, ніж передбачено їхніми вирокami, залишалися під вартою до 18 травня 2018 р., коли «суд» першої інстанції звільнив їх під підписку про невиїзд, тому що їхня справа не була закрита.

¹¹¹ 16 серпня 2018 р. «виконуючий обов'язки голови» «Луганської народної республіки» видав «наказ» про продовження формування «верховного суду» «Луганської народної республіки». 28 серпня 2018 р. «народна рада» призначила 14 «суддів» «верховного суду».

¹¹² Наприклад, особа, «заарештована» озброєними групами у 2015 р. за підозрою в підпалі, а пізніше додатково «обвинувачена» у замаху на вбивство, залишається під вартою в стані невизначеності, тому що її справу може слухати лише «верховний суд». Інтерв'ю, проведене УВКПЛ 25 червня 2018 р.

¹¹³ У ряді випадків УВКПЛ отримало повідомлення про те, що «по суті» будуть закриті для публіки. Тим не менш, УВКПЛ мало можливість відвідати два «слухання» про суті та два «проголошення» «рішень» у «цивільних справах»; два «попередні слухання», два «проголошення вироків», одне «слухання по суті» та одне «слухання» з оскарження дій «МДБ» у «військовому трибуналі» «Донецької народної республіки».

¹¹⁴ Комітет із прав людини, Зауваження загального порядку № 32 .Стаття 14: Право на рівність перед судами і трибуналами та на справедливий судовий розгляд, п. 28.

¹¹⁵ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ 19 липня 2018 р. Адвокат не був ознайомлений із матеріалами справи, зокрема з обвинуваченнями, висунутими його клієнту та з тим, на якій стадії перебуває «провадження».

¹¹⁶ В одному випадку приватному адвокату, найнятому сім'єю затриманого, було відмовлено в ознайомленні з матеріалами справи його клієнта. Інтерв'ю, проведене УВКПЛ 23 травня 2018 р. В іншому випадку адвокату було відмовлено у доступі до його клієнта, утримуваного в «Ізоляції», і не було своєчасно надано інформацію про стан здоров'я клієнта. Інтерв'ю, проведені УВКПЛ 5 і 10 липня 2018 р.

свобода мирних зібрань та об'єднання, свобода релігії, а також щодо права на захист від дискримінації й рівний захист законом. Українська влада несе відповідальність за 36 із цих порушень прав людини, а озброєні групи – за сім¹¹⁷. УВКПЛ глибоко стурбоване тим, що на території, яка контролюється Урядом, крайні праві групи¹¹⁸ скоїли щонайменше вісім окремих нападів, причому часто безкарно.

А. Свобода думки та вираження поглядів, свобода медіа

Ніхто не хоче бути наступним.

- Журналіст про резонанс у ЗМІ щодо нападів на представників ЗМІ та громадських активістів

82. Упродовж розглядуваного періоду УВКПЛ задокументувало збільшення кількості фізичних нападів на працівників засобів масової інформації та інших кричущих інцидентів, які перешкоджали їхній законній професійній діяльності. УВКПЛ задокументувало 30 випадків, які трапилися у звітному періоді, де мали місце порушення свободи вираження поглядів і свободи ЗМІ – від фізичних нападів із застосуванням насильства (у тому числі один з летальними наслідками) на працівників ЗМІ та громадських активістів до актів приниження або залякування.

83. УВКПЛ стурбоване зростанням жорстокості у контексті деяких інцидентів. 5 червня 2018 року в Харківській області, у селищі Есхар, був знайдений повішеним активіст антикорупційного і екологічного руху. 21 червня члени крайньої правої групи вилили якусь рідину на журналістку, яка висвітлювала їхній протест у Києві¹¹⁹, а пізніше у телевізійному інтерв'ю заявили, що це була сеча¹²⁰. 31 липня у Херсоні особи кинули кислотою співробітницю керівного складу Херсонської міської ради, відому своїми антикорупційними поглядами. У результаті нападу вона отримала сильні опіки обличчя і тіла. Занепокоєність УВКПЛ спричинена не тільки характером вищезгаданих нападів, а й неодноразовими заявами потерпілих або їхніх представників про недбалість поліції та (або) затягування розслідування¹²¹.

84. Тривалі, затягнуті розслідування нападів на активістів громадянського суспільства і працівників ЗМІ, а також виключення цих справ з числа пріоритетних для поліції, як і раніше, сприяють звууженню громадянського простору, оскільки винні не притягнуті до відповідальності. Правоохоронні органи повідомили, що досі не встановили підозрюваного у вбивстві у липні 2016 року відомого журналіста Павла Шеремета, пояснюючи затримку російським громадянством загиблого і заявляючи, що стеження за можливими підозрюваними або особами, які становлять інтерес, у Російській Федерації ускладнено¹²². Крім того, у судовому процесі над двома обвинуваченими у вбивстві журналіста Олесь Бузини¹²³ з лютого 2018 року не відбувається жодних зрушень. Через відсутність вільних суддів, процесуальні

¹¹⁷ У п'яти випадках напад був, за твердженнями, скоєний державними суб'єктами, а у десяти випадках Уряд не запобіг цим нападам, не розслідував їх і (або) не піддав кримінальному переслідуванню відомих виконавців цих нападів.

¹¹⁸ У цій доповіді термін «крайні праві групи» охоплює політичні партії, рухи та групи, які звинувачують вразливі категорії громадян у соціальних проблемах та підбурюють до нетолерантності та насильства проти них. В Україні крайні праві групи скоювали напади на ромів та інші меншини, зокрема ЛГБТКІ. Своїми діями вони ставлять під сумнів основний принцип недискримінації, пропагуючи ідеологію, засновану на расизмі, дискримінації, ксенофобії та пов'язаній з ними нетерпимості. Див. доповіді Спеціального доповідача з питань сучасних форм расизму, расової дискримінації, ксенофобії і пов'язаної з ними нетерпимості (А/НRC/35/42 від 26 квітня 2017 р. і А/НRC/18/44 від 21 липня 2011 р.).

¹¹⁹ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ 9 серпня 2018 р.

¹²⁰ Інтерв'ю розміщене за посиланням <https://www.youtube.com/watch?v=N4ffQa9BBMU>.

¹²¹ Інтерв'ю, проведені УВКПЛ 3, 6, 9 і 13 серпня 2018 р.

¹²² Павло Шеремет був убитий у Києві 20 липня 2016 р.

¹²³ Олесь Бузина був убитий у Києві 16 квітня 2015 р. 28 листопада 2017 р. прокуратура Києва спрямувала обвинувальний акт щодо двох чоловіків, обвинувачених у здійсненні вбивства, до Шевченківського районного суду Києва.

перешкоди і адміністративні затримки суд нарешті розпочав розгляд справи по суті лише у серпні 2018 року. Тим часом, у паралельному кримінальному провадженні, відкритому прокуратурою ще у червні 2017 року з метою встановити організаторів убивства, не досягнуто жодних зрушень¹²⁴.

85. УВКПЛ занепокоєне заходами, що вживаються Урядом в ім'я протидії загрозам безпеці та запобігання кіберзлочинам. Після видання 14 травня 2018 року президентського указу про заборону 192 веб-сайтів¹²⁵ на розгляд Парламентом очікує законопроект, який може наділити СБУ широкою свободою дій та повноваженнями для блокування інформаційних онлайн-ресурсів без будь-якого судового нагляду¹²⁶. УВКПЛ ще раз наголошує, що держави повинні утримуватися від неналежного втручання у здійснення права на свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію, і нагадує, що будь-яке обмеження свободи вираження поглядів (зокрема в інтернеті) повинно бути співмірним і необхідним для досягнення передбаченої мети¹²⁷.

86. Як зазначалося у минулих доповідях, активісти, які закликають до проведення антикорупційних реформ, залишилися вразливими до порушень і посягань, спрямованих на те, щоб змусити їх мовчати¹²⁸. 7 червня формування антикорупційної структури України відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії було завершено ухваленням законодавства про створення Вищого антикорупційного суду. Юрисдикція Суду поширюватиметься на всі майбутні особливо важливі справи про корупцію, зокрема й ті, що зараз розслідуються Національним антикорупційним бюро. Наступні критично важливі кроки для забезпечення початку діяльності Суду включатимуть відбір національних суддів, який потребує залучення Громадської ради міжнародних експертів¹²⁹.

Територія, яка контролюється озброєними групами

Ми постійно боїмося сказати щось, що може бути використано проти нас. У нас параноя, ми боїмося говорити на людях на якісь чутливі теми. Це страшні часи.

- Батьки особи, затриманої у зв'язку з конфліктом на території, що контролюється озброєними групами

87. Простір для свободи думки та вираження поглядів на території, яка контролюється озброєними групами, залишився вкрай обмеженим. УВКПЛ

¹²⁴ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ 20 липня 2018 р.

¹²⁵ Указ Президента України № 126/2018 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 травня 2018 року «Про застосування та скасування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)», доступний за посиланням <http://www.president.gov.ua/documents/1262018-24150>.

¹²⁶ Проект Закону № 6688 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії загрозам національній безпеці в інформаційній сфері був включений до порядку денного Парламенту на 21 червня 2018 р., але не поставлений на голосування. Є ознаки того, що його знов можуть подати на голосування під час вересневої сесії. Текст законопроекту доступний за посиланням http://w1.c1.gada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62236.

¹²⁷ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ст. 19, п. 3.

¹²⁸ Широко розкритиковані вимоги щодо е-декларування для антикорупційних активістів, які було введено у березні 2017 досі залишаються чинними. Див. Доповіді УВКПЛ за період із 16 лютого до 15 березня р., п.87; та 16 травня до 15 серпня 2017, п. 95.

¹²⁹ Процес відбору суддів передбачає певну роль нової Громадської ради міжнародних експертів (ГРМЕ), яка буде складатися з шести членів. До її обов'язків якої входить розгляд заяв кандидатів на посади суддів Вищого антикорупційного суду і оцінювання їх за критеріями доброчесності та професіоналізму. Членів ГРМЕ обиратиме Вища кваліфікаційна комісія суддів з-поміж кандидатів, висунутих міжнародними організаціями, «з якими Україна співпрацює у сфері запобігання та протидії корупції відповідно до міжнародних договорів України».

задокументувало випадок, коли двох чоловіків затримали та обвинуватили у «шпигунстві», зокрема за їхню проукраїнську позицію, висловлену в соціальних медіа¹³⁰. Самопроголошеною «Донецькою народною республікою» запроваджено додаткові обмеження, що посягають на здатність іноземних засобів масової інформації висвітлювати події та працювати на території, контрольованій озброєними групами. Місцеві ЗМІ наразі працюють в основному як інструменти популяризації тих, хто здійснює контроль¹³¹.

88. УВКПЛ продовжило документувати випадки посягань на права людини, які мали місце на ранніх стадіях конфлікту та були пов'язані примусовим придушенням критичних поглядів, що спричинило довготривалі наслідки з точки зору обмеження основоположних свобод. Зокрема, випадок із колишнім журналістом національної газети, якого озброєні групи затримали у лютому 2015 року в Горлівці за його публікації у соціальних мережах; упродовж місяця тримання під вартою його, за повідомленнями, катували й піддавали жорстокому поводженню¹³².

89. Станом на 15 серпня 2018 року щонайменше один журналіст і один блогер, які співпрацювали з київським бюро «Радіо Свобода», залишалися під вартою на території, контрольованій «Донецькою народною республікою», - Станіслав Асеев (відомий як Васін) і Олег Галазюк. Згідно з численними повідомленнями в українських ЗМІ, Станіслав Асеев на початку липня почав голодування. Не маючи доступу до місць позбавлення волі на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою», УВКПЛ не змогло перевірити твердження про голодування або оцінити фізичний та моральний стан Асеева.

В. Дискримінація, мова ворожнечі, насильство на расовому підґрунті та прояви нетерпимості

Після цього нападу я лякаюся щоразу як бачу ніж.

- Постарждалий ромської національності, який зазнав нападу з боку членів крайніх правих груп

90. Упродовж звітного періоду УВКПЛ задокументувало вісім випадків дискримінації, мови ворожнечі та (або) насильства, спрямованих на осіб, які належать до меншин або дотримуються альтернативних поглядів чи особливих думок. У чотирьох інцидентах мало місце насильство з боку членів крайніх правих груп, які часто діють безкарно.

91. Збереглася тривожна тенденція насильства щодо членів ромської спільноти. Зокрема, УВКПЛ задокументувало три напади на ромські поселення у Києві, Тернополі та Львові, скоєні, за повідомленнями, членами крайніх правих груп. Найбільш серйозний інцидент стався 23-24 червня 2018 року, коли група молодих людей напала на ромське поселення у Львові, в результаті чого один чоловік був зарізаний, а ще троє були поранені, зокрема десятирічний хлопчик¹³³. Усі три напади призвели до виселення ромських громад з їхніх домівок. 25 липня у Чернігівській області троє чоловіків жорстоко побили чоловіка з числа ромів і пошкодили його автомобіль.

¹³⁰ Інтерв'ю, проведені УВКПЛ 17 та 20 липня 2018 р.

¹³¹ Інтерв'ю, проведені УВКПЛ 3 серпня 2018 р.

¹³² Інтерв'ю, проведене УВКПЛ 14 серпня 2018 р.

¹³³ Особи, які, за твердженнями, скоїли напад, мали вік від 16 до 20 років і заявили, що є членами новоствореної крайньої правої групи «Твереза і зла молодь». Ця група, як повідомляють, пов'язана з «Misanthropic Division» («Людиноненависницька дивізія»), ультра націоналістичною групою зі зв'язками з добровольчим батальйоном «Азов», яка взяла на себе відповідальність за напад на активістів руху ЛГБТКІ у Львові у березні 2018 р. Станом на серпень 2018 р. шестеро підозрюваних перебували під вартою, а двоє – під домашнім арештом.

92. 24 травня 2018 року адвокат, який представляє інтереси жертв нападу на ромське поселення у Вільшанах¹³⁴, що мало місце у травні 2017 року, зазнав жорстокого нападу з боку групи чоловіків, у складі якої, як повідомлялося, був місцевий прокурор. Адвокатам погрожували смертю в разі, якщо він не відмовиться від цієї справи.

93. УВКПЛ стурбоване відсутністю прогресу в розслідуванні нападу у Вільшанах, проте воно відзначає позитивні зрушення у розслідуванні та судовому переслідуванні щодо нападу на ромів та їхнього вигнання місцевим населенням Лощинівки у серпні 2016 року.¹³⁵ 9 серпня 2018 року Одеський окружний адміністративний суд частково задовольнив скарги семи позивачів-ромів, постановивши, що дії голови сільради на підтримку вигнання мали незаконний характер, проте не присудив відшкодування збитків чи компенсації та не визнав бездіяльність поліції під час примусового виселення ромів кримінальним правопорушенням¹³⁶.

94. УВКПЛ також задокументувало два напади на членів ЛГБТКІ-спільноти у червні та липні 2018 року¹³⁷. В обох випадках поліція порушила кримінальні справи, але тільки за статтею «хуліганство». УВКПЛ зауважує, що напади на членів ЛГБТКІ-спільноти та інших представників меншин рідко кваліфікуються як злочини на ґрунті ненависті, які тягнуть за собою більш тяжкі покарання за нормами кримінального законодавства.

С. Свобода мирних зібрань та об'єднання

95. Мирні зібрання, організовані групами меншин або особами, які дотримуються альтернативних соціальних і політичних поглядів, як і раніше, зривалися членами крайніх правих груп. 19 травня 2018 року організований у Чернівцях «Фестиваль рівності» був зірваний членами крайніх правих груп, через що цей захід довелося скасувати, а організаторів і учасників вивести з місця його проведення у супроводі поліції¹³⁸.

96. Через цей інцидент, погрози насильством і атмосферу нетерпимості активісти ЛГБТКІ-руху вирішили не організувати «Фестивалі рівності», проведення яких планувалося по всій країні, побоюючись нападів крайніх правих груп. Ураховуючи це, лекції, семінари та дискусії були організовані тільки в режимі онлайн.

97. 17 червня 2018 року близько 3 500 осіб узяли участь у марші «КиївПрайд», який пройшов без будь-яких істотних інцидентів щодо безпеки¹³⁹. УВКПЛ вітає професійну поведінку поліції під час маршу, яка забезпечила учасникам можливість реалізувати право на мирні зібрання¹⁴⁰. Крім того, не було зафіксовано серйозних

¹³⁴ 16 травня 2017 р. на групу ромів у селищі Вільшани напали депутат Харківської обласної ради, голова Вільшанської селищної ради та інші особи. Один із ромів був убитий, а ще четверо – поранені. До цього часу за це вбивство і насильство жодну особу не притягнуто до відповідальності.

¹³⁵ Зустрічі УВКПЛ з представниками Одеської прокуратури (10 липня 2018 р.) та Національної поліції (12 липня 2018 р.). Див. також Доповідь УВКПЛ за період із 16 травня до 15 серпня 2017 р., п. 131; Доповідь УВКПЛ за період із 16 серпня до 15 листопада 2016 р., п. 152.

¹³⁶ Питання стосується справи, де місцеві мешканці Лощинівки вирішили виселити з села мешканців-ромів.

¹³⁷ 30 червня 2018 р. у Кривому Розі активіст ЛГБТКІ-спільноти зазнав жорстокого нападу з боку групи чоловіків. 4 липня 2018 р. був скоєний напад на «ПрайдХаб» (громадський центр ЛГБТКІ у Харкові), коли там проходило засідання мовного клубу. Нападники застосували димові шашки та газові гранати, зруйнували меблі та інше майно. Відвідувачі клубу були евакуйовані через задні двері. Жертв, за повідомленнями, не було.

¹³⁸ Захід був зірваний членами груп «Традиції та порядок», «Катехон» і «Сестринство святої Ольги». Кримінальної справи за фактом цього інциденту порушено не було.

¹³⁹ Учасники маршу, який щорічно організує ЛГБТКІ-спільнота, вимагають рівних прав і захисту членів груп меншин. У 2015 та 2016 рр. на учасників цих маршів нападали члени крайніх правих груп.

¹⁴⁰ За повідомленнями, рано вранці, до початку маршу, трапилося кілька сутичок, у результаті яких легкі травми отримали шестеро протестувальників (члени крайніх правих груп) і п'ятеро

інцидентів щодо безпеки під час Маршу рівності 21 липня у Кривому Розі. Поліція була присутня й забезпечила безпеку учасників.

98. УВКПЛ зазначає, що у випадку, коли крайні праві групи зривали мирні зібрання, а поліція не сприяла здійсненню свободи мирних зібрань, кримінальні справи або порушувалися не відразу, або взагалі не відкривалися. Наприклад, до поліції були подані скарги на зрив «Фестивалю рівності» у Чернівцях і публічної дискусії з прав ЛГБТКІ, організованої «Міжнародною амністією» у середині травня 2018 року в Києві¹⁴¹. В обох випадках поліція відмовилася порушити кримінальну справу, стверджуючи, що склад злочину не встановлений.

99. УВКПЛ стурбоване повідомленнями про тиск, що здійснюється на Національну асоціацію адвокатів в Києві, щодо справ, пов'язаних із конфліктом, або справ обвинувачених, які, за твердженнями, зв'язані з озброєними групами (див. вище у розділі «Право на справедливий судовий розгляд»). УВКПЛ задокументувало три фізичні напади на адвокатів, скоєні групою «С14», де поліція поведилася недбало, не втручаючись під час нападів або не розслідуючи належним чином ці інциденти¹⁴². В одному випадку після нападу в соціальній мережі були розміщені погрози смертю на адресу одного адвоката і його сім'ї¹⁴³.

Територія, яка контролюється озброєними групами

100. На території, яка контролюється озброєними групами, УВКПЛ продовжило констатувати відсутність простору для організації мешканцями за власною ініціативою мирних зібрань, на яких можна було б висловити критичні думки. На території, яка контролюється «Луганською народною республікою», обмежена можливість для здійснення цієї свободи фактично була формалізована «указом», підписаним 27 червня 2018 року, який вимагає від організаторів мирних зібрань отримувати попередній дозвіл. Такий дозвіл надаватиметься за результатами розгляду питання «міністерством державної безпеки» або «міністерством внутрішніх справ».

D. Свобода релігії або переконань

101. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ задокументувало шість нападів на храми Української православної церкви Московського патріархату. Наприклад, 5 серпня 2018 року в Одесі на входних дверях трьох храмів були написані слова «Відділення ФСБ»¹⁴⁴. Поліція порушила кримінальні справи за двома з цих інцидентів.

Територія, яка контролюється озброєними групами

102. На території, контрольованій обома «республіками», процедури обов'язкової реєстрації всіх релігійних організацій обмежують свободу релігії та переконань і викликають занепокоєння щодо безпеки парафіян.

103. На території, яка контролюється «Луганською народною республікою», 2 лютого 2018 року був прийнятий «закон», яким передбачено шестимісячний термін, протягом якого всі релігійні організації, що бажають діяти на даній території, повинні були зареєструватися, а відсутність реєстрації вважатиметься припиненням діяльності¹⁴⁵. Термін реєстрації продовжено до 15 жовтня. Закон вимагає подання

співробітників поліції. 56 протестувальників були заарештовані за агресивну поведінку й відпущені невдовзі після заходу. Під час маршу поліція ефективно реагувала на дрібні сутички з протестувальниками; жоден учасник заходу не отримав травм.

¹⁴¹ Публічна дискусія на тему «Наступ на права ЛГБТ як форма цензури: досвід Росії» була зрвана приблизно 50 членами крайніх правих груп, таких як «Немезида», «Традиції та порядок», «Правий сектор», і політичної партії «Свобода».

¹⁴² Інтерв'ю, проведені УВКПЛ 10, 14 і 15 серпня 2018 р.

¹⁴³ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ 14 серпня 2018 р.

¹⁴⁴ Мається на увазі Федеральна служба безпеки Російської Федерації.

¹⁴⁵ 2 лютого 2018 р. «народна рада» ухвалила «закон» про «свободу совісті та релігійних об'єднань», яким приписано, що релігійна організація повинна мати щонайменше 20 засновників. Статут організації повинен містити інформацію про всіх засновників і бути поданий у складі пакету документів, потрібних для реєстрації.

персональних даних засновників організації, при цьому для реєстрації організації вона повинна мати як мінімум 20 засновників (через що її члени стають засновниками). Ця вимога спричиняє для багатьох релігійних організацій двояку проблему. Деякі парафіяни не хочуть, щоб «влада» знала про їхню належність до певної релігійної організації. Деякі бояться стикнутися з труднощами на території, контрольованій Урядом, якщо стане відомо, що вони зареєстровані у «республіці».

104. Так само на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою», 13 квітня 2018 року був прийнятий «закон» «про свободу віросповідання та релігійні об'єднання», що вимагає від усіх релігійних організацій до 1 березня 2019 року пройти процедуру «реєстрації»¹⁴⁶. Тим, хто цього не зробить, буде заборонено діяти на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою»¹⁴⁷.

105. 21 червня 2018 року «МДБ» закрило єдину діючу мечеть у Донецьку. У приміщенні був проведений обшук, вилучено релігійну літературу, а двох парафіян-мусульман допитали та змусили підписати зобов'язання не залишати територію, яка контролюється «Донецькою народною республікою».

VII. Права людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі

106. Російська Федерація продовжила застосовувати у Криму та місті Севастополі свої закони, порушуючи цим установлене міжнародним гуманітарним правом зобов'язання дотримуватися законодавства окупованої території¹⁴⁸.

107. Крім того, УВКПЛ зафіксувало грубі порушення права на справедливий судовий розгляд, зокрема ретроактивне застосування Російською Федерацією кримінального законодавства, свавільне втручання в особисте життя, від чого непропорційно сильно страждали кримські татари, та посягання на здійснення свободи релігії. Загалом упродовж звітнього періоду УВКПЛ задокументувало 47 порушень і посягань, причому 25 із цих порушень мали місце у звітному періоді. Уряд Російської Федерації несе відповідальність за 22 з них, а Уряд України – за три¹⁴⁹.

A. Право на належну правову процедуру, право на справедливий судовий розгляд та права затриманих осіб

108. 19 червня 2018 року суд у Сімферополі засудив п'ятьох чоловіків із числа кримських татар за участь у «масових заворушеннях із застосуванням насильства» 26 лютого 2014 року¹⁵⁰, винісши їм вироки до позбавлення волі на строк від трьох із половиною до чотирьох із половиною років із звільненням від відбування покарання з випробуванням. Всіх їх було заарештовано і обвинувачено у 2015 році¹⁵¹ у зв'язку з тим, що вони були у групі проукраїнських демонстрантів, які організували протест

¹⁴⁶ Хоча «закон» був «прийнятий» 13 квітня 2018 р., його повний текст з'явився в інтернеті тільки 16 травня 2018 р., див. <https://dnrsovet.su/zakonodatelnaya-deyatelnost/prinyaty/zakony/zakon-donetskoj-narodnoj-respubliki-o-svobode-veroispovedaniya-i-religioznyh-obedineniyah/>.

¹⁴⁷ Доступне за посиланням <https://bit.ly/2KieZQV>.

¹⁴⁸ Ст. 43 Положення про закони та звичаї сухопутної війни, Додаток до Конвенції про закони та звичаї сухопутної війни, Гаага, 18 жовтня 1907 р., та ст. 64 четвертої Женевської Конвенції 1949 р.

¹⁴⁹ Порушення, що можуть бути віднесені на рахунок відповідальності Уряду України, мали місце не в самому Криму, а стосувалися подій на материковій частині України у зв'язку з ситуацією в Криму. Вони пов'язані зі свободою пересування і доступом до державних послуг.

¹⁵⁰ 26 лютого 2014 р. під час мітингу у м. Сімферополь, проукраїнські та проросійські протестувальники вступили у сутички між собою, що призвело до тисняви та загибелі двох проросійських протестуючих. Обвинуваченим інкримінують «масові заворушення» із застосуванням сили до проросійських демонстрантів: побитті, жбурляння скляних пляшок та інших важких предметів, застосування сльозогінного газу та штовхання їх своїми тілами.

¹⁵¹ Троє з цих осіб були звільнені під особисту гарантію у 2015 р., а двом тримання під вартою було у 2017 р. замінено на домашній арешт.

біля Парламенту Криму і вступили у сутичку з проросійськими демонстрантами на тлі посилення напруженості щодо статусу Криму напередодні «референдуму», що відбувся у березні 2014 року¹⁵².

109. Щодо «справ 26 лютого» Російська Федерація застосувало своє законодавство зі зворотною дією в часі до подій, які трапилися до імплементації у Криму законодавства Російської Федерації, що розпочалося 18 березня 2014 року¹⁵³. Це суперечить принципу законності, а також зобов'язанню окупаційної держави дотримуватися кримінального законодавства, чинного на окупованій території, та застосовувати його в суді¹⁵⁴.

110. Протестуючи проти того, що вони вважають політично мотивованими переслідуваннями громадян України в Криму, деякі затримані особи почали голодування, серед них український кінорежисер Олег Сенцов який нині відбуває покарання у вигляді позбавлення волі строком на 20 років у Російській Федерації за звинуваченнями у тероризмі за діяння, які, як стверджується, були скоєні в Криму. УВКПЛ звертає увагу, що відповідно до міжнародних стандартів, органи влади Російської Федерації, за згодою затриманих осіб які голодують, мають регулярно проводити їх медичні обстеження для визначення необхідного лікування та забезпечення належного медичного обслуговування¹⁵⁵.

В. Свобода релігії, совісті та думки

111. У Криму продовжувалося судове переслідування за обвинуваченнями, пов'язаними з тероризмом, мусульман, підозрюваних у членстві в радикальних організаціях та групах. У травні 2018 року УВКПЛ зафіксувало три нові випадки затримання чоловіків із числа кримських татар, обвинувачених Російською Федерацією в приналежності до «Хізб ут-Тахрір»¹⁵⁶. Загалом із початку окупації щонайменше 33 мешканці Криму були заарештовані за ймовірні зв'язки з радикальними мусульманськими групами, а чотирьох із них було засуджено.

112. У звітному періоді ще десятеро осіб, обвинувачуваних у членстві у «Хізб ут-Тахрір», перебували під судом у Ростові-на-Дону (Російська Федерація), чим порушено міжнародне гуманітарне право, яке забороняє примусове переселення осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території незалежно від мотиву¹⁵⁷.

113. У більшості випадків, задокументованих УВКПЛ, обвинувачення проти мусульман ґрунтувалися на змісті розмов між ними, під час яких вони обговорювали розвиток подій у світі, релігійні праці, мусульманську культуру та застосування законів шаріату¹⁵⁸. У жодному з відомих УВКПЛ випадків влада Російської Федерації не представила ніяких достовірних доказів того, що обвинувачені закликали до

¹⁵² Крім того, 12 вересня 2017 р. заступника голови Меджлісу було засуджено до восьми років позбавлення волі за те, що він нібито закликав демонстрантів застосовувати насильство. Кілька тижнів потому він був помилуваний. Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період із 16 серпня до 15 грудня 2017 р., пп. 133-134.

¹⁵³ 18 березня у Москві був підписаний «Договір про прийняття до Російської Федерації Республіки Крим», а 21 березня 2014 р. Парламент Російської Федерації ратифікував конституційний закон «Про прийняття до Російської Федерації Республіки Крим і створення у складі Російської Федерації нових суб'єктів – Республіки Крим і міста федерального значення Севастополя».

¹⁵⁴ Ст. 70 четвертої Женевської конвенції.

¹⁵⁵ Відповідно до інформації, отриманої від Уповноваженого з прав людини в Російській Федерації (Омбудсмена), Сенцов утримується у окремій камері в медичному блоці колонії, де він регулярно отримує поживні суміші та інфузійну терапію, включаючи парентеральне харчування. Заява доступна за посиланням http://ombudsmanrf.org/news/novosti_upolnomochennogo/view/upolnomochennyj_poluchila_ot_fsin_rossii_spravku_o_sostojanii_zdorovja_olega_sencova.

¹⁵⁶ 14 лютого 2003 р. Верховний суд Російської Федерації заборонив «Хізб ут-Тахрір» як терористичну організацію.

¹⁵⁷ Ст. 49 четвертої Женевської конвенції.

¹⁵⁸ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ 7 червня 2018 р.

застосування сили, порушення громадського порядку або участі у незаконній діяльності в Криму. УВКПЛ нагадує, що свобода сповідувати релігію або переконання може підлягати лише тим обмеженням, які встановлено законом і які є необхідними для охорони суспільної безпеки, порядку, здоров'я і моралі, так само як і основних прав та свобод інших осіб¹⁵⁹.

С. Право на особисте і сімейне життя

114. Упродовж розглядуваного періоду УВКПЛ задокументувало 14 рейдів по приватних будинках, проведених Федеральною службою безпеки (ФСБ) Російської Федерації та поліцією, у 13 з яких об'єктом було майно, що належить кримським татарам. Це є продовженням тенденції, виявленої УВКПЛ з початку 2017 року, коли 90 із 102 задокументованих обшуків стосувалися майна кримських татар. Ці заходи зазвичай здійснювалися під приводом пошуку зброї, наркотиків або літератури «екстремістського» змісту, забороненої законодавством Російської Федерації. УВКПЛ зауважує, що закон Російської Федерації про протидію екстремізму надає правоохоронним органам широку свободу дій щодо тлумачення і застосування його положень, що можна розглядати як порушення принципів законності, необхідності та пропорційності¹⁶⁰. Крім того, рейди часто проводилися з надмірним застосуванням сили, а обсяг обшуків виходив за межі необхідного за даних обставин¹⁶¹, що становило посягання на право на особисте і сімейне життя, чим порушувалося міжнародне право в галузі прав людини¹⁶².

Д. Майнові права

115. УВКПЛ відзначило зміни щодо ситуації із майновими правами раніше депортованих осіб, переважно кримських татар. Після їхнього повернення у 1989-1994 рр. із вигнання, в якому вони перебували кілька десятиріч, кримські татари почали стихійно оселюватися на всьому Кримському півострові й будувати житло без дозволу. Не маючи правової бази та масштабної державної програми реінтеграції, Україна щосили намагалася впоратися з цим масовим явищем. Його масштаби варіювалися від окремих випадків спонтанного самочинного оселення до організованого й колективного зайняття земельних ділянок, потенційно здатного спричинити конфлікт. У серпні 2013 р. близько 2 тис. гектарів землі були зайняті 56 несанкціонованими поселеннями, де мешкало, за оцінками від 8 до 15 тис. осіб¹⁶³.

116. Після березня 2014 р. органи влади Російської Федерації у Криму прийняли спеціальний законодавчий акт, який дозволив «незаконним поселенцям», які бажали урегулювати свою майнову ситуацію, зробити це шляхом включення у спеціалізовану електронну базу даних¹⁶⁴. Станом на жовтень 2017 р. майже 4300 осіб, що становить приблизно 55 відсотків включених до цієї бази даних, отримали земельні ділянки

¹⁵⁹ Ст. 18(3) Міжнародного пакту про громадянські і політичні права.

¹⁶⁰ Див. Висновок № 660/2011 про Федеральний закон Російської Федерації «Про протидію екстремістській діяльності», Європейська комісія за демократію через право (Венеціанська комісія) Ради Європи, 1 червня 2012 р.

¹⁶¹ Наприклад, 10 серпня 2017 р. співробітники ФСБ і загону поліції особливого призначення (ОМОН) увірвалися до приватного будинку, не повідомивши жодних підстав для обшуку і не пред'явивши ордер. Вони примусили всіх дорослих лягти обличчям на підлогу, побили мешканців чоловічої статі й обшукали будинок, жорстоко при цьому поводячись. Потім вони змусили одну з мешканок будинку підписати якийсь документ, не давши їй можливості прочитати його. Інтерв'ю, проведене УВКПЛ, 17 липня 2018 р.

¹⁶² Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 17

¹⁶³ The integration of formerly deported people in Crimea, Ukraine. Needs assessment [«Інтеграція раніше депортованих осіб у Криму, Україна. Оцінка потреб», серпень 2013 р., документ доступний за посиланням <https://www.osce.org/hcnm/104309?download=true>.

¹⁶⁴ Закон Республіки Крим № 66-ЗРК/2015 «Про надання земельних ділянок, які перебувають у державній або муніципальній власності, та деякі питання земельних відносин», доступний за посиланням <http://www.crimea.gov.ru/textdoc/ru/7/act/66z.pdf>.

безкоштовно¹⁶⁵. 17 травня 2018 р. голова Комітету з міжнародних відносин Криму оголосив про плани виділити зареєстрованим особам ще 1700 земельних ділянок¹⁶⁶.

VIII. Технічне співробітництво і розбудова спроможності

117. УВКПЛ здійснює заходи з технічного співробітництва і розбудови спроможності для сприяння Урядові України та громадянському суспільству щодо захисту і утвердження прав людини.

118. За запитом Міністерства юстиції України у червні 2018 року експерти УВКПЛ провели консультації щодо розробленої міністерством методики моніторингу і оцінювання Національної стратегії у сфері прав людини та виконання відповідного Плану заходів. Рекомендації УВКПЛ стосувалися шляхів удосконалення звітності відомств-виконавців та управління інформацією з боку координаційного органу щодо вимірювання динаміки досягнення цілей та вирішення завдань Національної стратегії у сфері прав людини. УВКПЛ продовжить надавати міністерству підтримку в реалізації вищезгаданих рекомендацій для покращення процесів моніторингу Плану заходів, звітності та оцінювання її, отже, у сприянні більш ефективному виконанню Національної стратегії у сфері прав людини.

119. УВКПЛ продовжило сприяти реалізації рекомендацій за результатами Універсального періодичного огляду (УПО), наданих Україні впродовж третього циклу УПО (2012-2017 рр.). Щоб підтримати цей процес, УВКПЛ склало оновлену збірку рекомендацій правозахисних механізмів ООН, адресованих Україні, з розподілом за тематичними напрямками, включно з останніми рекомендаціями УПО, що були прийняті Урядом.

120. УВКПЛ продовжило також вести роботу з підвищення рівня обізнаності урядових суб'єктів щодо різних міжнародних норм і стандартів у галузі прав людини. 20 червня 2018 року УВКПЛ провело тренінг з міжнародних стандартів житлових, земельних і майнових прав ВПО та інших категорій населення, постраждалих від конфлікту, приблизно для 25 учасників, включаючи суддів Верховного Суду і судів нижчих інстанцій Донецької та Луганської областей (частини, контрольовані Урядом), зокрема суддів, переміщених із території, яка контролюється озброєними групами.

121. 21 червня у рамках програми підготовки до офіційного розгортання офіцерів Управління цивільно-військового співробітництва (УЦВС), УВКПЛ провело тренінг з питань запобігання свавільному триманню під вартою, катуванням і сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, а також із питань захисту свободи пересування і житлових, земельних та майнових прав приблизно для 20 військовослужбовців, які будуть направлені на схід України у рамках цивільно-військового співробітництва. УВКПЛ бере участь у програмі підготовки до розгортання з вересня 2017 року і за цей час провело п'ять тренінгів для більш ніж 150 офіцерів.

122. УВКПЛ направила відповідальним особам 30 повідомлень про можливі порушення прав людини. Питання щодо 13 із цих випадків було порушено перед Урядом України: у двох випадках порушення було частково усунуто, а щодо чотирьох випадків було розпочато кримінальне провадження. Що стосується території, яка контролюється озброєними групами, то було порушено питання про 18 порушень прав людини в 15 випадках – у «Донецькій народній республіці» та було порушено 2 питання – у «Луганській народній республіці». «Донецька народна республіка» повністю усунула порушення в одному випадку, та розпочала «розслідування» щодо іншого.

¹⁶⁵ <https://rg.ru/2016/11/24/reg-ufo/v-krymu-uchastniki-polian-protesta-poluchili-zemliu-menshe-chem-za-god.html>.

¹⁶⁶ <https://crimea.ria.ru/society/20180517/1114469971.html>.

IX. Висновки та рекомендації

Ми перетворюємося на «деморалізованих та зламаних людей» через цей нескінченний збройний конфлікт.

- Житель села поблизу лінії зіткнення

123. З попереднього звітного періоду конфлікт на сході України не лише тривав безперервно, але й супроводжувався фазою запеклих бойових дій, і УВКПЛ продовжило документувати порушення і зловживання, скоєні всіма сторонами конфлікту щодо цивільного населення з обох боків від лінії зіткнення.

124. У Криму Уряд Російської Федерації як окупаційної держави продовжував порушувати свої зобов'язання, передбачені міжнародним гуманітарним правом, стосовно прав людини та основоположних свобод, перш за все через дискримінаційну практику та ретроактивне застосування законів окупаційної держави, які порушують право людини на житло, свободу релігії, свободу слова і свободу об'єднання.

125. Цифри жертв серед цивільного населення, задокументовані УВКПЛ, знов демонструють, що режим припинення вогню, який частково дотримувався після відновлення сторонами своїх зобов'язань за «хлібним перемир'ям» із 1 липня, призвів до значного зменшення жертв серед цивільного населення, переважно завдяки зменшенню масштабів прямого і непрямого вогню зі зброї вибухової дії, націленого на населені райони. Разом з тим, незважаючи на «хлібне перемир'я», жертви серед цивільного населення все одно мали місце через високий рівень забруднення територій вздовж лінії зіткнення мінами та смертоносними вибухонебезпечними пережитками війни.

126. УВКПЛ відзначає стійку безкарність за пов'язані з конфліктом порушення прав людини в Україні. У цьому відношенні УВКПЛ нагадує, що Уряд України несе головну відповідальність за розслідування порушень права на життя, свободу і особисту недоторканність, скоєних на його території, й за відповідне судове переслідування, і невиконання цієї вимоги може становити окреме порушення статті 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права.

127. Жахливе соціально-економічне становище досі характерне для постраждалих від конфлікту цивільних осіб, які живуть вздовж лінії зіткнення. Різке зростання кількості перетинів лінії зіткнення у літні місяці підкреслило ті ризики, на які люди готові йти для отримання соціальної допомоги та інших виплат. Активізація бойових дій у травні-червні підкреслила руйнівні наслідки для людей, постраждалих від конфлікту, які втратили свої домівки й не мають можливості відбудуватися, розпочати все спочатку або знайти інше житло.

128. УВКПЛ стурбоване наближенням зими, яка, як правило, погіршує умови для цивільного населення на лінії зіткнення або по обидва боки від неї. УВКПЛ також занепокоєне ситуацією щодо прав людини на тлі наближення виборів 2019 року, перш за все зростанням кількості та тяжкості насильства, яке загрожує демократичному просторові.

129. **Більшість рекомендацій, наданих у попередніх доповідях УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні, не було виконано, і вони залишаються актуальними. УВКПЛ також надає такі рекомендації, виходячи з проблем, виявлених у період із 16 травня до 15 серпня 2018 року:**

130. **Органам державної влади України:**

Кабінетові Міністрів

- a) **Прийняти комплексну державну політику та механізм для забезпечення правового захисту та відшкодування для цивільних осіб, поранених під час бойових дій, та для родичів загиблих у ході**

бойових дій відповідно до міжнародних стандартів¹⁶⁷; крім того, Кабінетові Міністрів – вжити конкретних заходів для забезпечення правового захисту та відшкодування для дітей, які мають статус дитини, постраждалої від бойових дій та збройного конфлікту.

- b) Створити скоординовану систему реєстрації майна, знищеного і пошкодженого в контексті бойових дій, та пов'язаного з нею реєстру і забезпечити роботу цієї системи; розробити всеосяжний механізм реституції майна та компенсації за його пошкодження і руйнування.
- c) Забезпечити оперативне введення в дію Закону «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти», зокрема шляхом надання достатніх ресурсів для ефективної реалізації мандату Комісії з питань осіб, зниклих безвісти.

Суддям

- d) Ретельно вивчати всі угоди про визнання винуватості та відмовляти у прийнятті заяви про визнання винуватості, якщо є обґрунтовані підстави вважати, що вона отримана за допомогою примусу, зокрема застосування катувань або жорстокого поводження.

Державним і місцевим органам влади

- e) Систематично та публічно засуджувати всі акти насильства, скоєні за ознакою раси, статі, віросповідання, мови, національного чи етнічного походження, політичних або соціальних переконань, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності або будь-якими іншими ознаками, дискримінація за якими заборонена міжнародними стандартами у сфері прав людини.
- f) Підготувати й надати безпечне, належне альтернативне житло як відповідь на потреби цивільного населення, постраждалого від бойових дій.
- g) У випадках, коли присутність військових у цивільних районах обґрунтована військовою необхідністю, вжити всіх можливих заходів для захисту цивільного населення та його майна; розробити процедуру документування використання майна у військових цілях.

Генеральній прокуратурі та правоохоронним органам

- h) Забезпечити ефективне розслідування ймовірних випадків катування і жорстокого поводження, свавільного тримання під вартою та насильницького зникнення, зокрема тих, що, як стверджується, скоєні державними суб'єктами або особами, які діяли з дозволу, за підтримки чи за згодою держави.
- i) Забезпечити належну кваліфікацію, ефективне і своєчасне розслідування, а також притягнення до відповідальності учасників крайніх правих груп або інших осіб, які скоїли злочини, зокрема ті, що згадані у рекомендації (e).

131. Усім сторонам, які беруть участь у бойових діях у Донецькій та Луганській областях, зокрема Збройним Силам України та озброєним групам самопроголошеної «Донецької народної республіки» та самопроголошеної «Луганської народної республіки»:

¹⁶⁷ Зокрема Основних принципів та керівних положень ООН, що стосуються права на правовий захист і відшкодування шкоди для жертв грубих порушень міжнародних норм у галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права.

- a) Покласти край конфлікту шляхом суворого дотримання режиму припинення вогню та виконання інших зобов'язань, передбачених Мінськими домовленостями, зокрема, щодо відведення заборонених видів озброєнь та розведення сил і засобів.
- b) Забезпечити повне дотримання таких основоположних принципів міжнародного гуманітарного права, як розрізнення, сумірність і запобігання, зокрема шляхом негайного припинення використання зброї невибіркової дії у районах, населених і використовуваних цивільними особами, зокрема зброї з широким радіусом ураження або зброї, здатної доставляти боєприпаси для одночасного ураження цілей на значних площах.
- c) Вжити всіх можливих запобіжних заходів для зведення до мінімуму шкоди для цивільного населення під час операцій, зокрема шляхом розташування військових об'єктів, як-от збройні сили та системи зброї, поза межами густонаселених районів, та утримуючись від навмисного націлювання ударів на цивільних осіб або цивільні об'єкти, зокрема об'єкти, які є життєво важливими для цивільного населення, як-от інфраструктура водопостачання.
- d) Знешкодити вибухонебезпечні пережитки війни, вжити заходів для захисту цивільного населення від дії цієї зброї, сприяти зусиллям міжнародних і неурядових організацій, що працюють у цій сфері, згідно з Протоколом V до Конвенції про конкретні види звичайної зброї (2003 р.).
- e) Самопроголошеній «Донецькій народній республіці» та самопроголошеній «Луганській народній республіці» -забезпечити безперешкодний доступ УВКПЛ та інших незалежних міжнародних спостерігачів до всіх місць позбавлення волі, зокрема для проведення приватних, конфіденційних інтерв'ю з особами, яких тримають під вартою.
- f) Самопроголошеній «Донецькій народній республіці» та самопроголошеній «Луганській народній республіці» - утриматися від тримання під вартою без зв'язку з зовнішнім світом і негайно надавати інформацію про місцезнаходження затриманих їхнім сім'ям.
- g) Самопроголошеній «Донецькій народній республіці» та самопроголошеній «Луганській народній республіці» - вжити практичних заходів для того, щоб дозволити та сприяти добровільному переведенню всіх осіб, ув'язнених до початку конфлікту, на територію, контрольовану Урядом.
- h) Самопроголошеній «Донецькій народній республіці» та самопроголошеній «Луганській народній республіці» - припинити риторику нетерпимості до протилежних або альтернативних точок зору.

132. Уряду Російської Федерації:

- a) Виконати резолюцію Генеральної Асамблеї ООН 72/190 від 19 грудня 2017 року, зокрема шляхом забезпечення належного і безперешкодного доступу міжнародних моніторингових місій з прав людини та неурядових правозахисних організацій до Криму.
- b) Дотримуватися зобов'язань, установлених міжнародним гуманітарним правом для окупаційної держави, зокрема зобов'язання дотримуватися законодавства, що є чинним на окупованій території.

- c) Скасувати всі вироки, винесені судами у Криму на підставі ретроактивного застосування законодавства Російської Федерації до подій, які трапилися до окупації.
- d) Утримуватися від арешту і судового переслідування кримських мешканців нібито за членство в організаціях і групах, які вважаються екстремістськими у Російській Федерації, але є законними за українським законодавством.
- e) Повернути до Криму всіх осіб, що перебувають під захистом, які були переведені на територію Російської Федерації для розгляду справи у суді або відбуття строку кримінального покарання в порушення міжнародного гуманітарного права.
- f) Покласти край образливим поліцейським рейдам по будинках кримських татар, які порушують право на недоторканність особистого і сімейного життя.

133. Міжнародній спільноті:

- a) Продовжувати застосовувати всі дипломатичні засоби для змушення задіяних сторін до негайного припинення бойових дій та виконання всіх зобов'язань, передбачених Мінськими домовленостями, наголошуючи на тому, що збройний конфлікт, який триває, спричиняє страждання цивільного населення і підриває перспективи досягнення стабільності, миру та примирення.
 - b) Застосувати весь можливий вплив, щоб забезпечити безперешкодний доступ міжнародних організацій на територію, яка контролюється «Донецькою народною республікою» і «Луганською народною республікою», та їхню діяльність на цій території.
-